

Międzynarodowa konferencja naukowa:

Opozycyjne formy zaangażowania kobiet w systemach autorytarnych i totalitarnych XX wieku – Polska na europejskim tle porównawczym (1919–1989)

8–10 lipca 2026 roku

**Instytut Solidarności i Męstwa im. Witolda Pileckiego
Dom Pamięci Ofiar Obławy Augustowskiej
ul. 3 Maja 16, Augustów**

Współpraca naukowa:

**Instytut Studiów Kobietych
Uniwersytet w Białymstoku**

Patroni Medialni:

**Forum Akademickie
Polskie Radio Białystok**

**Projekt finansowany ze środków budżetu państwa,
przyznanych przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego
w ramach Programu „Wektory Nauki”.**

**Konferencja pod patronatem honorowym Minister Kultury
i Dziedzictwa Narodowego Marty Cienkowskiej.**

Wprowadzenie

„Nie ma czegoś takiego jak posłuszeństwo w sprawach moralnych i politycznych”

Hannah Arendt

Historia Europy XX wieku jest w znacznym stopniu historią zmagania jednostki z państwem. Nigdy wcześniej aparat władzy nie dysponował tak rozbudowanymi narzędziami kontroli społecznej, nigdy też nie próbował z taką konsekwencją kształtować postaw, przekonań i zachowań obywateli. Zarówno systemy totalitarne, jak i autorytarne dążyły do podporządkowania sobie nie tylko sfery politycznej, lecz także życia społecznego, kultury, religii, wychowania oraz relacji międzyludzkich. Projekty polityczne realizowane przez te reżimy zakładały głęboką przebudowę społeczeństwa zgodnie z przyjętymi założeniami ideologicznymi, obejmującą zarówno sferę instytucjonalną, jak i codzienne doświadczenia jednostek. Władza usiłowała kształtować pożądane postawy obywatelskie, definiować role społeczne oraz wyznaczać granice dopuszczalnej aktywności jednostek. W tych warunkach szczególnego znaczenia nabierają pytania o możliwości zachowania autonomii oraz o formy sprzeciwu podejmowane wobec narzuconego porządku.

„Nie ma czegoś takiego jak posłuszeństwo w sprawach moralnych i politycznych” – pisała Hannah Arendt¹. Myśl ta skłania do refleksji nad miejscem jednostki w systemach, które dążyły do podporządkowania sobie niemal wszystkich sfer życia społecznego. Przez wiele lat badania nad oporem wobec dyktatur koncentrowały się przede wszystkim na działalności elit politycznych, organizacji konspiracyjnych i ruchów opozycyjnych, znacznie rzadziej dostrzegając doświadczenia kobiet. Tymczasem uczestniczyły one w ruchach oporu, organizowały działalność konspiracyjną, wspierały więźniów politycznych i ich rodziny, podejmowały inicjatywy edukacyjne, religijne oraz charytatywne, a także podtrzymywały wartości i więzi społeczne zagrożone przez represyjną politykę państwa. Ich aktywność często pozostawała poza formalnymi strukturami opozycji, realizując się w przestrzeni codzienności, gdzie szczególnie wyraźnie ujawniała się zdolność jednostek i wspólnot do zachowania autonomii wobec nacisków władzy.

¹ H. Arendt, *Odpowiedzialność osobista w warunkach dyktatury*, w: *taż, Odpowiedzialność i władza sądzona*, tłum. W. Madej, M. Godyń, Warszawa 2006.

Konferencja „Opozycyjne formy zaangażowania kobiet w systemach autorytarnych i totalitarnych XX wieku – Polska na europejskim tle porównawczym (1919–1989)” stanowi drugą odsłonę cyklu spotkań naukowych poświęconych historii kobiet w XX wieku. Kontynuując refleksję zapoczątkowaną podczas pierwszej konferencji, poświęconej doświadczeniom kobiet w realiach wojen, okupacji i przemian politycznych (14 i 15 października 2025 roku, Instytut Pileckiego), pragniemy skierować uwagę na zagadnienie ich aktywności wobec systemów ograniczających wolność jednostki oraz społeczeństwa. Celem konferencji jest refleksja nad różnorodnymi przejawami kobiecego zaangażowania w warunkach ograniczonej wolności politycznej. Analizowane będą działania podejmowane w ramach ruchów oporu i środowisk opozycyjnych, jak również mniej dostrzegalne formy aktywności społecznej, religijnej, edukacyjnej czy kulturalnej, które pozwalały zachować autonomię wobec presji państwa i dominującej ideologii. Przyjęta perspektywa porównawcza umożliwi spojrzenie na doświadczenia kobiet w różnych krajach Europy oraz ukazanie podobieństw i różnic wynikających ze specyfiki poszczególnych systemów politycznych. Trzydniowe wydarzenie gromadzi badaczki i badaczy reprezentujących różne dyscypliny naukowe, których wspólnym celem jest pogłębienie wiedzy na temat kobiecej sprawczości, strategii oporu oraz miejsca kobiet w dziejach Europy XX wieku.

Mamy nadzieję, że konferencja stanie się przestrzenią inspirującej debaty naukowej, wymiany doświadczeń badawczych oraz nawiązania nowych kontaktów między przedstawicielami ośrodków akademickich z Polski i zagranicy. Wszystkim Uczestniczkom i Uczestnikom życzymy owocnych obrad oraz inspirującego pobytu w Augustowie.

prof. Małgorzata Dajnowicz
dr Joanna Nickel

Spis treści

Abstrakty	6
Biogramy uczestników	42

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records in a laboratory setting. It emphasizes the need for clear labeling and consistent data entry to ensure the reliability of experimental results. The text also touches upon the ethical considerations of data handling and the responsibilities of researchers in this regard.

Subsequent sections delve into the practical aspects of laboratory safety, including the use of personal protective equipment (PPE) and the proper disposal of hazardous materials. The author provides detailed instructions on how to conduct safety drills and how to respond in the event of an emergency, such as a spill or fire.

The document also addresses the importance of regular equipment maintenance and calibration. It outlines a schedule for checking and servicing various pieces of laboratory equipment, from microscopes to analytical balances, to ensure they are always in optimal working condition.

Finally, the text discusses the role of communication in a laboratory environment. It highlights the need for clear and concise reporting of findings, both in written form and during team meetings. The author provides examples of effective communication strategies and encourages a culture of open dialogue and collaboration among all team members.

ABSTRAKTY

Dr Judit Acsády (Centrum Nauk Społecznych ELTE)

Aktywizm feministyczny i uczestniczki kręgów dysydenckich na Węgrzech w latach 70. XX wieku

Aktywiści z kręgów opozycyjnych w czasach rządów Kádára na Węgrzech byli przede wszystkim intelektualistami i studentami. Ich celem było sformułowanie krytyki wymierzonej przeciwko systemowi jednopartyjnemu i represyjnym władzom. Zamierzali oni promować pluralizm kulturowy, a także utrzymywali kontakty z artystami awangardowymi. Kontrowersje jednak budzi fakt, że chociaż nawiązywano do kwestii praw człowieka, a Deklarację helsińską uznano za punkt wyjścia dla systemu wartości społecznych – zwłaszcza po przystąpieniu do Karty 77 – zarówno aktywistki feministyczne w kręgach dysydenckich, jak i zagadnienia praw kobiet były marginalizowane. Do najbardziej znanych działaczek opozycyjnych należały: Róza Hodosán, Ottilia Solt, Julia Veres, Zsuzsa Körösi i Piroska Márkus. Referat autorki, na podstawie źródeł archiwalnych oraz wywiadów z działaczkami Demokratycznej Opozycji (DE) z lat 70. i 80. XX wieku, ma na celu przedstawienie sposobu, w jaki kobiety były obecne w tych kręgach, ze szczególnym uwzględnieniem roli nielicznych aktywistek feministycznych. Jednym z ich kluczowych działań o charakterze feministycznym była petycja i zbiórka podpisów w 1973 roku na rzecz swobodnego dostępu do antykoncepcji. Omówiony zostanie kontekst pojawienia się feministycznego myślenia krytycznego wśród dysydenetek na Węgrzech, a także sposób, w jaki idee te zostały odebrane w kręgach opozycyjnych, gdzie mężczyźni-aktywiści opowiadali się za silnym patriarchalnym systemem wartości.

Prof. Arkadiusz Adamczyk (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach)

Dr hab. Patrycja Jakóbczyk-Adamczyk, prof. UJK (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach)

Trudne czasy rodzą silne kobiety.... Halina Martin (1911–2007)

20 sierpnia 1911 roku w Warszawie przyszła na świat niezwykła kobieta, o której próżno szukać informacji w podręcznikach historii, Halina Duma de Vajda de Hunyad. Jako dziecko była świadkiem okrucieństw bolszewickiego terroru. W międzywojennej Polsce, dzięki rodzinnym koneksjom z ks. Wiktorem Przedpełskim, znalazła się w towarzyskim kręgu skupiającym odłam twórców polskiego autorytaryzmu. W okresie okupacji jako żołnierz AK i funkcjonariuszka Polskiego Państwa Podziemnego walczyła z niemieckim okupantem. Po wojnie

– na londyńskiej emigracji – starała się zarówno włączyć w pomoc Polakom prześladowanym przez reżim komunistyczny, jak i dokumentować dokonania swych przedwojennych kolegów – harcerzy, żołnierzy Szarych Szeregów. Uhonorowana tytułem Kustosz Pamięci. Zmarła w stolicy Wielkiej Brytanii 26 października 2007 roku, została pochowana na londyńskim Putney Vale Cemetery.

Dr Maria Bauchrowicz-Tocka (Instytut Studiów Kobietych)

Teresa Steckiewicz. Pielęgniarka, działaczka, opozycjonistka

Referat jest poświęcony Teresie Steckiewicz – pielęgniarce, działaczce NSZZ „Solidarność” i opozycjonistce z Łomży. Autorka analizuje specyfikę jej zaangażowania w działalność związkową i społeczną przed 1989 rokiem, a także przedstawia wpływ doświadczenia internowania i inwigilacji w okresie stanu wojennego na jej późniejszą aktywność społeczną i polityczną. Pokazuje, że Steckiewicz kontynuowała wartości solidarnościowe po 1989 roku, realizując inicjatywy w obszarze opieki zdrowotnej. Utworzone i prowadzone przez nią hospicjum w Łomży stanowi wyraźną kontynuację etosu solidarnościowego, którym kierowała się w okresie PRL. Jej postawa jest przykładem determinacji, odpowiedzialności i odwagi w działaniu w trudnych warunkach politycznych. Biografia Steckiewicz pokazuje także rolę sprawczości kobiet w kształtowaniu życia społecznego i politycznego w okresie transformacji.

Dr Nadezhda Beliakoba (Uniwersytet w Bielefeldzie)

Kobiety, wiara i zaangażowanie opozycyjne w okresie późnego autorytaryzmu sowieckiego: analiza porównawcza sprawczości kobiet w sieciach transnarodowych w okresie zimnej wojny

Podczas wystąpienia zostanie przedstawiona analiza opozycyjnego zaangażowania kobiet w okresie późnego autorytaryzmu sowieckiego, ze szczególnym uwzględnieniem wiary jako konstytutywnej podstawy ich sprawczości. Autorka dowodzi, że przekonania religijne nie były czynnikiem drugoplanowym, lecz zasadniczym zasobem, który kształtował zdolność kobiet do działania, wyrażania sprzeciwu i podtrzymywania aktywności opozycyjnej w restrykcyjnych warunkach politycznych. Przyjmując perspektywę transnarodową, autorka analizuje sieci, które łączyły kobiety wierzące w Związku Sowieckim i poza jego granicami w okresie zimnej wojny. Sieci te ułatwiały przepływ informacji, tekstów

i wsparcia materialnego, a ponadto wzmacniały zdolność kobiet do włączania się w działalność opozycyjną pomimo represji ze strony państwa. Autorka skupi się głównie na kobietach, które swoje działania opierały jednoznacznie na przekonaniach religijnych i były publicznie piętnowane i prześladowane jako przedstawicielki ruchu opozycyjnego. Szczególna uwaga zostanie poświęcona konkretnym formom udziału kobiet w działalności opozycyjnej, w tym praktykom dokumentowania, składania petycji, komunikacji nieformalnej oraz organizowaniu sieci wsparcia dla prześladowanych wierzących. W wystąpieniu zostanie poruszona również kwestia ograniczeń i napięć, które kształtowały proces włączania się kobiet do międzynarodowych sieci zajmujących się prawami człowieka. Udział kobiet motywowanych czynnikami religijnymi w tych obszarach nie był ani prosty, ani wolny od problemów: na ich aktywność wpływały ograniczenia polityczne, hierarchie wyznaniowe i normy międzynarodowej działalności rzeczniczej. Omówione zostaną wyzwania, przed jakimi stanęły te kobiety, gdy dążyły do uzyskania widoczności i uznania, a także sposoby, w jakie przełożyły dyskursy religijne na język praw człowieka i dostosowały je do niego. Autorka dowodzi, że praktyki te ukształtowały się pod wpływem możliwości i ograniczeń specyficznych dla płci, w tym względnej niewidoczności kobiet, autorytetu moralnego oraz ról, jakie pełniły one we wspólnotach religijnych. Szczególna uwaga zostanie zwrócona na stopień, w jakim zagadnienia związane z płcią oraz postulaty feministyczne znalazły wyraz – lub, przeciwnie, pozostały dorozumiane albo były w ogóle nieobecne – w ich narracjach i praktykach opozycyjnej aktywności. Analiza zostanie oparta na badaniu porównawczym trzech studiów przypadków reprezentujących różne konteksty wyznaniowe. Pierwsze dotyczy litewskiej działaczki katolickiej Nijolė Sadūnaitė, która łączyła katolicki aktywizm z międzynarodowymi sieciami zajmującymi się prawami człowieka. W drugim autorka omówi sprawę kobiet ewangelickich związanych z Radą Krewnych Więźniów, które połączyły elementy religijne ze zorganizowanym rzecznictwem interesów prześladowanych wiernych. W trzecim i ostatnim studium skupi się na postaci prawosławnej pisarki Zoi Krachmalnikowej, założycielki samizdatowego czasopisma „Nadieżda”, które stało się platformą dla różnorodnych głosów prawosławnych. Porównanie tych przypadków pozwoli wskazać zarówno wspólne wzorce, jak i różnice o charakterze wyznaniowym w strategiach opozycyjnego zaangażowania kobiet. Dzięki temu referat przyczyni się do bardziej zniuansowanego zrozumienia roli kobiet w ruchach opozycyjnych, podkreśli złożone powiązania między płcią, wiarą i aktywnością opozycyjną, a także osadzi te ustalenia w szerszym wschodnioeuropejskim kontekście zaangażowania kobiet w systemach autorytarnych i totalitarnych.

Dr hab. Marek Białokur, prof. UO (Uniwersytet Opolski)

Niech żyje Polska! Niech żyje „Łupaszko”! Danuta Siedzikówna „Inka” na kartach szkolnych podręczników historii

Celem artykułu jest ukazanie aktualnego miejsca Danuty Siedzikówny „Inki” oraz mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki” w szkolnej edukacji historycznej, zarówno na poziomie szkoły podstawowej, jak i ponadpodstawowej. Analizie będą poddane trzy typy źródeł: podstawy programowe opracowane na zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej, podręczniki historii dla klasy VIII szkoły podstawowej oraz klasy IV szkół ponadpodstawowych, a także zadania zamieszczone w arkuszach maturalnych z historii przygotowanych na sesje maturalne w latach 2017–2026. Przeprowadzona analiza pokazuje, że bohaterowie artykułu są obecni w szkolnej edukacji historycznej, a ich miejsce w narracji o najnowszych dziejach Polski uległo wyraźnej zmianie w porównaniu zarówno z okresem PRL, jak i pierwszą dekadą wolnej Polski po 1989 roku. Danuta Siedzikówna i Zygmunt Szendzielarz są dziś przedstawiani jako ważne postaci antykomunistycznego podziemia niepodległościowego oraz symbole oporu wobec powojennego zniewolenia Polski. Jednocześnie ich obraz w podręcznikach ma najczęściej charakter klasyczny i syntetyczny, ogranicza się przede wszystkim do przedstawienia najważniejszych faktów biograficznych, rzadziej natomiast prowadzi uczniów do pogłębionej, samodzielnej analizy źródeł, formułowania ocen czy refleksji nad złożonością powojennej historii Polski.

Dr Agata Blaszczyk (University College London)

„Dom” jako miejsce kontestacji. Genderowe praktyki oporu wśród polskich uchodźczyń w powojennej Wielkiej Brytanii

W referacie zostanie poddane analizie pojęcie „domu” jako zróżnicowanej pod względem płci praktyki relacyjnej. Celem pracy jest zbadanie opozycyjnych zaangażowań polskich uchodźczyń w powojennych obozach przesiedleńczych dla Polaków na Wyspach Brytyjskich, w środowisku przejściowym, oraz silnie regulowanym i zarazem ukształtowanym zarówno przez brytyjską politykę państwową, jak i spuściznę powojennych wysiedleń. Autorka dowodzi, że kobiety – żołnierze, żony, matki i aktywistki – przekształciły domową przestrzeń w miejsce codziennego oporu, gdzie odbudowa życia rodzinnego i wspólnoty społecznej funkcjonowała jako forma sprawnego mechanizmu politycznego na wygnaniu. Opierając się na materiałach archiwalnych, relacjach osobistych oraz koncentrując się na analizie indywidualnych trajektorii, takich postaci jak: Helena Grzesiukowicz-Trybuchowska, Olga Trybuchowska, Danuta

Gradosielska, Yo Buxton i Helena Romiszowska, autorka omówi sposób, w jaki koncepcja Matki Polki ustrukturyzowała zróżnicowaną pod względem płci strategię przetrwania, aktywizmu społecznego i pielęgnowania „polskości”. Z perspektywy Europy Środkowo-Wschodniej autorka sytuuje te praktyki obok kobiet w obozach dla osób przesiedlonych w okupowanych Niemczech i Austrii, argumentując, że zróżnicowane pod względem płci prowadzenie domu funkcjonowało jako wspólny, transnarodowy sposób subtelny sprzeciwu wobec przymusowych wysiedleń, marginalizacji oraz narzuconych rządów totalitarnych w ojczyźnie. W ten sposób definiuje „dom” nie jako stałą przestrzeń, lecz jako dynamiczny i pełen konfliktów proces, w ramach którego kobiety negocjowały wygnanie i podtrzymywały tożsamość narodową. Autorka rozszerza koncepcję opozycji i oporu poza formalne działania polityczne, włączając w ich zakres codzienne praktyki przetrwania, opieki i reprodukcji kulturowej.

Dr Katarzyna Bogdziewicz (Uniwersytet Michała Romera w Wilnie)

Dyskryminacja zawodowa i edukacyjna kobiet jako forma represji administracyjnej w sowieckiej Litwie

W sowieckiej Litwie wobec kobiet uznanych przez władze za politycznie „niepewne”, córek tzw. wrogów ludu, byłych zesłanek oraz kobiet odmawiających współpracy z aparatem bezpieczeństwa stosowano represje administracyjne o charakterze pośrednim. Miały one charakter „białych rękawiczek” i polegały na systemowym ograniczaniu dostępu do edukacji, zatrudnienia i awansu zawodowego, stosowaniu presji ekonomicznej i mieszkaniowej. Autorka referatu koncentruje się na mechanizmach blokowania karier kobiet – przede wszystkim w nauce, medycynie i kulturze, gdzie lojalność wobec reżimu była warunkiem utrzymania pozycji społecznej. Posłuży się biografią Dalii Grinkevičiūtė – lekarki i byłej zesłanki, która mimo ukończenia studiów medycznych w 1974 roku została zwolniona z pracy i pozbawiona mieszkania służbowego, prawdopodobnie w związku z odmową podporządkowania się narracji władz i utrzymaniem kontaktów ze środowiskiem byłych deportowanych. Los Grinkevičiūtė ilustruje, w jaki sposób represje administracyjne prowadziły do feminizacji biedy, społecznego ostracyzmu, a także długotrwałej marginalizacji kobiet, bez konieczności stosowania formalnych sankcji karnych. Referat wpisuje się w badania nad płciowym wymiarem aparatu represji i pokazuje, że dyskryminacja zawodowa i edukacyjna była istotnym narzędziem kontroli społecznej w systemie totalitarnym.

Dr hab. Bogdan Borowik, prof. UMCS
(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)

*Sowiecki totalitaryzm we wspomnieniach Natalii
Gorbaniewskiej na łamach podziemnego czasopisma „Arka”*

Krakowskie podziemne czasopismo „Arka” jest współcześnie oceniane jako jedno z najlepszych czasopism „drugiego obiegu” wydawanych w PRL w latach 80. XX wieku. Istotną częścią jego treści były publikacje dotyczące ZSRS – w kontekście wieloaspektowych rozważań na temat sowieckiego totalitaryzmu. Wśród tekstów publikowanych w czasopiśmie ważną rolę odgrywały artykuły autorstwa znanej rosyjskiej dysydentki Natalii Gorbaniewskiej, która starała się określić istotę totalitarnego systemu sprawowania władzy w Związku Radzieckim, między innymi poprzez własne doświadczenia z przebywania w zakładzie psychiatrycznym i więzieniu w pierwszej połowie lat 70. XX wieku. Wysoki merytoryczny poziom jej tekstów i przejmujący styl narracji bardzo dobrze oddają charakter sowieckiego totalitaryzmu.

**Dr Szymon Brzeziński (Instytut Pamięci Narodowej
w Warszawie)**

*Matka i córka. Wanda Ferens i Marzena Górszczyk-Kęcik
wobec systemu PRL*

Wanda Ferens (z d. Szuszkiewicz, 1912–2000) przed II wojną światową była zaangażowana m.in. w działalność pedagogiczną i polityczną (ZMW „Wici”). W czasie wojny została zesłana do Kazachstanu. Później, na Bliskim Wschodzie, włączyła się w pracę oświatową i organizacyjną. Po wojnie mimo ograniczeń zdrowotnych – poruszała się na wózku inwalidzkim – prowadziła w Warszawie otwarty dom, miejsce kontaktów opozycyjnych. Wrażliwość na sprawy społeczne przejęła od niej córka Marzena (1945–1999), w 1970 roku aresztowana za działalność w organizacji „Ruch”. Z mężem Wiesławem Kęcikiem rozwijali działalność opozycyjną (KSS KOR, inicjatywy na wsi, poligrafia), byli animatorami NSZZ Rolników „Solidarność Wiejska”, a następnie „Solidarności” Rolników Indywidualnych. Ich warszawski dom służył jako punkt kontaktowy związku. W wystąpieniu zostaną omówione biografie obu kobiet, ich formy zaangażowania, a także znaczenie środowiska rodzinnego w działalności opozycyjnej.

Prof. Krzysztof Buchowski (Uniwersytet w Białymstoku)

Bursztynowa Lady – Kazimira Prunskienė

Kazimira Prunskienė (ur. 1943) jest litewską ekonomistką i wykładowczynią akademicką. W drugiej połowie lat 80. XX wieku była współzałożycielką litewskiego Sąjūdisu. W 1990 roku została szefową pierwszego rządu – po przywróceniu przez Litwę niepodległości. Jako premier odwiedziła wiele państw Zachodu, zabiegając o poparcie dla ojczyzny. To wtedy zyskała przydomek Bursztynowa Lady. W styczniu 1991 roku w dramatycznych okolicznościach straciła stanowisko. Jej kariera polityczna bliska była załamania. Prunskienė mierzyła się m.in. z zarzutami agenturalnej przeszłości, z których została jednak oczyszczona. Na początku XXI wieku powróciła do polityki, weszła w skład rządu, bez powodzenia ubiegała się nawet o urząd prezydenta. W 2012 roku przeszła udar mózgu, w związku z czym ograniczyła działalność publiczną. Tematyka wystąpienia koncentruje się przede wszystkim na działalności Prunskienė w najintensywniejszych politycznie latach 1988–1991, kiedy była uznawana za najbardziej wpływową Litwinę, znaną niemal na całym świecie.

Dr hab. Tomasz Ceran (Instytut Pileckiego)

Gendecide? Kategoria płci w badaniach nad zbrodnią pomorską 1939

Celem artykułu będzie próba odpowiedzi na pytanie o przydatność i zasadność posługiwania się kategorią płci jako kategorią naukową w analizie zbrodni pomorskiej 1939 roku. Podjęta zostanie próba oceny czy można traktować kobiety jako osobną kategorię wśród ofiar, sprawców i świadków zbrodni oraz na ile pomocne przy tych badaniach jest posługiwanie się terminami z zakresu *genocide study* takimi jak: *gendecide*, *femicide*, *infanticide*, *foeticide* czy *genocidal rape*. Ważnym elementem referatu będzie próba stworzenia portretu zbiorowego kobiet – ofiar i świadków zbrodni pomorskiej 1939 roku oraz szersza refleksja nad (nie)opisanym losem kobiet na Pomorzu Gdańskim i Kujawach w czasie okupacji niemieckiej.

**Dr hab. Agnieszka Chłosta-Sikorska, prof. UKEN
(Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie)**

Krakowianki między instytucją a oporem. Kobiety w życiu publicznym, społecznym i konspiracyjnym XX wieku

Kraków jako miasto o wielowarstwowej tożsamości historycznej, religijnej, artystycznej i naukowej stanowi ważną przestrzeń badania kobiecych doświadczeń, przez długi czas rozproszonych lub marginalizowanych w dominujących narracjach. Punktem odniesienia jest „Szlak Kobiet Krakowa – Krakowianki”, ukazujący biografie kobiet reprezentujących różne środowiska, tradycje i wspólnoty kulturowe. Wiele Krakowianek działało na styku instytucji i oporu. Biografie m.in. Haliny Dziedzic, Rywki Spiner Liebeskind, Aliny Fedorowiczowej, Jadwigi Beaupré, Karoliny Lanckorońskiej pokazują, że ich aktywność obejmowała działania wywiadowcze, sanitarne, opiekuńcze, edukacyjne, konspiracyjne i organizacyjne, podejmowane w warunkach okupacji, represji, getta, więzień, obozów oraz powojennej odbudowy. Były podmiotami historii, współtworzyły instytucje, podtrzymywały więzi społeczne i przeciwstawiały się przemocy systemów totalitarnych i autorytarnych. Ich biografie pozwalają spojrzeć na dzieje Krakowa przez pryzmat odpowiedzialności, solidarności, odwagi cywilnej i pracy organizacyjnej.

Prof. Jacek Czaputowicz (Uniwersytet Warszawski)

*„Sucha głódówka” jako forma protestu stosowana przez
kpt. Barbarę Sadowską w stalinowskim więzieniu PRL*

Tematem referatu będzie „sucha głódówka” jako specyficzna forma protestu zastosowana przez kpt. Barbarę Sadowską, kierowniczkę ekspozytury wywiadowczej o kryptonimie „Liceum”. Kpt. Barbara Sadowska wymienia w swoim *Raporcie* pięć głódówek, które przeprowadziła w więzieniach na Mokotowie i w Fordonie w celu wywarcia nacisku na władze, by zwolniły jej współpracowników. Znajdują one potwierdzenie w relacjach współtowarzyszek z celi i materiałach AIPN. „Sucha głódówka”, która polega na odmowie przyjmowania zarówno pożywienia, jak i płynów oraz ukrywania tego przed strażnikami więziennymi prowadzi do natychmiastowego zagrożenia życia i reakcji władz więziennych. Padraic Kenney w *Dance in Chain. Political Imprisonment in the Modern World* określił zastosowanie przez Barbarę Sadowską tej formy radykalnego protestu jako jej swoistego „wkładu” do instrumentarium protestów więźniów politycznych. W referacie zostaną omówione konsekwencje medyczne

„suchej głodówki” oraz procedury stosowane przez władze. Przedstawiona zostanie analiza skuteczności głodówek Barbary Sadowskiej, tzn. czy doprowadziły one do uwolnienia jej współpracowników. Autor wskaże także różnice w postrzeganiu protestów Barbary Sadowskiej przez środowisko więźniarek politycznych i więźniów politycznych.

Dr Kinga Czechowska (Instytut Pileckiego)

*Bo tak było trzeba; aby spełnić moralny obowiązek;
żeby stawić opór – o motywacjach kobiet pomagających
i ratujących Żydów z KL Stutthof i jego podobozów*

W badaniach poświęconych pomocy i ratowaniu Żydów przez ludność nieżydowską podczas Holokaustu jednym z najważniejszych pytań pozostaje to dotyczące motywacji. Dlaczego niektórzy ludzie decydowali się na pomoc prześladowanym i eksterminowanym Żydom? Jakie czynniki wpływały na ich decyzje? Autorka będzie poszukiwać odpowiedzi na te pytania w odniesieniu do kobiet pochodzenia nieżydowskiego, które pomagały Żydom i Żydówkom z KL Stutthof i jego podobozów.

KL Stutthof został utworzony przez Niemców w styczniu 1942 roku i był to jedyny obóz koncentracyjny w Okręgu Gdańsk-Prusy Zachodnie. Początkowo liczba więzionych w nim Żydów była stosunkowo niewielka, co jednak zmieniło się gwałtownie w drugiej połowie 1944 roku w następstwie transportów z KL Auschwitz, a także ewakuacji licznych gett i obozów w związku z cofaniem się frontu wschodniego. Łącznie do KL Stutthof i sieci jego podobozów trafiło około 49 tys. Żydów. W styczniu 1945 roku byli oni pędzeni w tzw. marszach śmierci, których trasy prowadziły przez wiele miejscowości.

W referacie zostaną poddane analizie przykłady pomocy i ratowania Żydów przez przedstawicielki różnych grup etnicznych i narodowych: Polki, Kaszubki i Niemki, z uwzględnieniem specyficznych uwarunkowań lokalnych: stosunkowo niewielkiego odsetka Żydów zamieszkujących ten obszar przed wojną, braku wcześniejszych relacji między lokalnymi mieszkańcami a żydowskimi więźniami obozu, przewagą kobiet wśród więźniów żydowskich, zwłaszcza w podobozach KL Stutthof. Dzięki skupieniu się na zaangażowaniu kobiet w pomoc Żydom i ich ratowanie, możliwe będzie zbadanie towarzyszącym temu okoliczności, takich jak ewentualne zaangażowanie innych członków rodziny, a także częsty brak mężczyzn w gospodarstwach domowych, wynikający z ich poboru do wojska. Przedmiotem zainteresowania będą także relacje i więzi tworzące się między kobietami: pomagającymi i Żydówkami.

Motywacje towarzyszące pomocy Żydom nie zawsze są wzmiankowane w dostępnych źródłach, jednak na podstawie przykładów, gdy są one znane, wyłania się szeroki przekrój tych postaw. Ze względu na tematykę konferencji poświęconą opozycyjnym formom zaangażowania kobiet warto zauważyć, że zdaniem niektórych ratujących, jak i niektórych badaczy – zwłaszcza w kontekście postaw w nazistowskich Niemczech (Henry Frances), wszelkie formy pomocy Żydom mogą być interpretowane w kontekście oporu i opozycji do nazistowskiego reżimu. Ponieważ KL Stutthof został utworzony na terenie dawnego Wolnego Miasta Gdańska, w którym NSDAP rządziła od 1933 roku, możliwe będzie odniesienie się w referacie do tej hipotezy na płaszczyźnie mikrohistorycznej.

Prof. Małgorzata Dajnowicz (Uniwersytet w Białymstoku, Instytut Pileckiego)

O opozycyjnej działalności aktorki Marii Chwalibóg

Maria Chwalibóg (1933–2024), polska aktorka, działaczka opozycyjna, znana z wielu ról (m.in. grała w znanych polskich produkcjach, takich jak: *Nikodem Dyżma*, *Wojna Domowa*, *Dom*, *Modrzejewska*). W 1988 roku na 13. Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni otrzymała nagrodę za pierwszoplanową rolę Ireny w filmie *Kobieta samotna*. Była żoną polskiego aktora Andrzeja Kopiczyńskiego, a następnie Marka Bargiełowskiego. Jej siostra – Elżbieta była żoną polskiego aktora Zbigniewa Cybulskiego. Poza aktywnością artystyczną Maria Chwalibóg była zaangażowana w ruch Solidarności, przyjaźniła się i współpracowała z ks. Jerzym Popiełuszką, we współpracy z dziennikarką Alicją Maciejowską angażowała się w dokumentowanie zbrodni zwanej Obławą Augustowską, dokonanej na Polakach po zakończeniu II wojny światowej, w lipcu 1945 roku. Opis działalności opozycyjnej Marii Chwalibóg udało się odtworzyć dzięki kwerendzie osobistych zapisków aktorki, egodokumentów zebranych w jej prywatnej kolekcji i przekazanej przez nią do Instytutu Pileckiego w Augustowie. Kolekcja dokumentów będąca prywatną spuścizną aktorki obrazuje jej związki z działalnością opozycyjną, ukazuje wątki z życia prywatnego, po części również zaangażowanie w działalność artystyczną.

Dr hab. Joanna Dufrał, prof. UW (Uniwersytet Wrocławski)

W cieniu Fordonu. Komunistki i ich doświadczenie represji politycznych w II Rzeczypospolitej

Mimo że w II RP polityczne zaangażowanie kobiet było niewielkie, warto zwrócić uwagę na dość duży procent kobiet w szeregach partii nie tylko głoszącej

program rewolucyjny, ale także nielegalnej. Działalność ta pręcej czy później pociągała za sobą aresztowania, procesy i wielokrotne kary więzienia. Celem wystąpienia będzie przyjrzenie się tym „represjom” i odpowiedź na pytania m.in. o wiek zatrzymanych, dostęp do pomocy prawnej, stosowanie przemocy w trakcie przesłuchań, warunki odbywania kary i sytuację osadzonych, a także o to, jak wysokie wyroki orzekano i czy płeć oskarżonych miała wpływ na ich wysokość. Komunistyczne aktywistki trudno oczywiście zaliczyć do grupy opozycjonistek, jakkolwiek KPRP/KPP próbowała wpisać się w paradygmat partii opozycyjnych. Niemniej analiza ich doświadczeń pozwoli odpowiedzieć nie tylko na pytanie o przestrzeganie procedur prawnych wobec podejrzewanych o działalność antypaństwową kobiet, lecz także stanie się punktem wyjścia do badań porównawczych działalności komunistycznych struktur bezpieczeństwa wobec osób podejrzewanych o działalność opozycyjną w Polsce po 1945 roku. Podstawą źródłową będą m.in. relacje kobiet z więzienia w Rawiczu, Fordonie i Warszawie oraz Archiwum Teodora Duracza w Archiwum Akt Nowych.

Mateusz Fałkowski (Instytut Pileckiego w Berlinie)

Kobiety i opór w systemach autorytarnych – jak nasze założenia badawcze wpływają na (nie)widoczność kobiet

W systemach autorytarnych również istnieją enklawy, gdzie można powiedzieć nieco więcej i nieco wcześniej, w których najwcześniej możliwe jest przerwanie milczenia na tematy będące przedmiotem kontroli władzy. Są one ważne dla ukonstytuowania się aktorów społecznych, rozwinięcia form działania i przechowania ważnych dla późniejszego protestu wartości i tożsamości. Takie przestrzenie analizuje się w literaturze przedmiotu jako: *free spaces, social structural-cultural havens, movement halfway houses, czy sequestered social sites*. Podczas wystąpienia – posługując się przykładami z komunistycznej Polski – autor przedstawi, jakie konsekwencje ta debata o różnych formach i uwarunkowaniach oporu może mieć dla sposobu, w jaki zauważamy bądź nie zauważamy opór kobiet, czy ich przynależność do opozycji. Drugą kwestią, jaka zostanie poruszona, jest pytanie o widoczność kobiet – uczestniczek opozycji w kontekście granic ruchów opozycyjnych w systemach autorytarnych. Granice te są zawsze pewnym konstruktem: samych uczestników ruchu i nas jako badaczy. W tym pierwszym przypadku to uczestnicy ruchu mówią o sobie „byliśmy częścią niezależnego ruchu wydawniczego” lub „byliśmy częścią Solidarności”. Decydująca jest każdorazowo tożsamość grup, które badamy. W drugim przypadku mamy do czynienia z naszym, do pewnego stopnia zawsze arbitralnym, założeniem badawczym. Możemy więc przyjąć na przykład, że ruch

czy daną grupę tworzą osoby mające ze sobą bezpośredni i pośredni kontakt (perspektywa sieciowa), ci z legitymacjami NSZZ „Solidarność”, albo ci, którzy złożyli przysięgę Solidarności Walczącej (perspektywa organizacyjna). Możemy przyjąć założenie, że w skład analizowanych wydawnictw podziemnych wchodzi np. jedynie członkowie redakcji pism oraz podziemni drukarze i kolporterzy, ale już nie osoby sympatyzujące z nimi i od czasu do czasu pomagające, np. użyczające swoich mieszkań na miejsce spotkań. Lub tych drugich możemy włączyć do analizowanej grupy, pozostawiając na zewnątrz jako sympatyków, tych którzy kupują podziemną prasę i okazjonalnie pomagają. Granica danej sieci jest tu zawsze do pewnego stopnia umowna. Autor pokaże na przykładach, jak w różnych okresach PRL (represyjności systemu oraz stopnia zorganizowania grup opozycyjnych) nasze założenia badawcze mogą wpływać na (nie)obecność kobiet w przeprowadzanych analizach.

Dr Dorota Gajda-Szczegielniak (dyrektor LO nr V w Opolu, Akademia Nauk Stosowanych Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu)

Opolskie Kobiety Solidarności i ich opór wobec systemu komunistycznego

Wystąpienie ma na celu ukazanie losów kobiet zaangażowanych w działalność opozycyjną na terenie Opolszczyzny w czasach PRL. Autorka referatu skoncentruje się na doświadczeniach działaczek związanych z NSZZ „Solidarność”, których biografie, relacje, pamiętki czy dokumenty zostały zgromadzone w Opolskiej Izbie Solidarności. Analiza ich postaw pozwala spojrzeć na opór wobec systemu komunistycznego nie tylko przez pryzmat wielkich wydarzeń politycznych, lecz także codziennych form sprzeciwu, działalności organizacyjnej, edukacyjnej czy zespołowej podejmowanej przez kobiety na poziomie lokalnym i regionalnym.

Głównym celem wystąpienia jest połączenie historii społecznej i regionalnej z badaniami nad działalnością kobiet opozycji na Opolszczyźnie. Intencją autorki jest przedstawienie kobiet jako aktywnych uczestniczek przemian społeczno-politycznych. Kobiet współtworzących struktury solidarnościowe, angażujących się w pomoc represjonowanym oraz pielęgnujących pamięć o działalności opozycyjnej. Autorka odwołuje się również do współczesnych inicjatyw realizowanych w Opolskiej Izbie Solidarności, takich jak spotkania, wystawy i wydarzenia poświęcone bohaterkom opozycji demokratycznej. Tym samym historia kobiet związanych z Solidarnością zostaje ukazana jako ważny element w pamięci historycznej Opolszczyzny.

Dr Anastasiya Ilyina (Białoruski Instytut Historii Publicznej)

Postawa sprzeciwu: Łarysa Geniusz wobec systemu radzieckiego

Referat jest poświęcony postaci Łarysy Geniusz – białoruskiej poetki i działaczki, której biografia stanowi wyrazisty przykład kobiecego oporu wobec totalitaryzmu radzieckiego. Analiza koncentruje się na jej aktywności w środowiskach emigracyjnych oraz konsekwencjach politycznego zaangażowania po przymusowym powrocie do ZSRR – w tym aresztowaniu i wieloletnich zsyłkach do łagrów. Szczególna uwaga będzie poświęcona konsekwentnej postawie sprzeciwu wyrażonej m.in. odmową przyjęcia obywatelstwa radzieckiego. Autorka referatu omówi strategie przetrwania i oporu wobec aparatu represji, a także rolę twórczości literackiej jako formy świadectwa – zarówno jednostkowego doświadczenia, jak i zbiorowej pamięci o terrorze totalitarnym. Przypadek Łarysy Geniusz zostaje osadzony w szerszym kontekście aktywności kobiet w niedemokratycznych systemach Europy Środkowo-Wschodniej XX wieku oraz mechanizmów przemocy, kontroli społecznej i polityki historycznej charakterystycznych dla reżimów radzieckich.

Dr Łukasz Jędrzejski

(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)

Działalność opozycyjna Henryki Krzywonos

Celem wystąpienia będzie przedstawienie działalności Henryki Krzywonos jako działaczki opozycyjnej. W referacie zostaną zaprezentowane dokonania Henryki Krzywonos jako jednej z ikon Solidarności ze szczególnym uwzględnieniem jej pracy jako motorniczki, operatora urządzeń dźwigowych w Stoczni Gdańskiej. Przedstawiona zostanie również jej działalność organizacyjna i opozycyjna jako członkini Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego Solidarności, a także jako współorganizatorki pomocy internowanym i kolporterki niezależnych wydawnictw.

Dr Katarzyna Józwik (Instytut Pileckiego)

W cieniu systemów XX wieku: doświadczenie represji

i strategii oporu Marii Rutkowskiej-Kurcyszowej

Celem wystąpienia jest przybliżenie postaci Marii Rutkowskiej-Kurcyszowej (1910–2000), której bogaty życiorys pokazuje różne formy kobiecego oporu i ich ewolucję w realiach systemów zarówno autorytarnych, jak i totalitarnych XX wieku. Przed II wojną światową działała w strukturach Obozu Wielkiej Polski

i ONR „ABC”, gdzie kierowała środowiskiem kobiecym. W okresie okupacji niemieckiej zaangażowała się w działalność konspiracyjną w ramach Służby Zwycięstwu Polsce. Po aresztowaniu i osadzeniu w KL Ravensbrück zaangażowała się w konspirację obozową oraz organizowanie tajnego nauczania, będących elementem szerszych praktyk przetrwania i solidarności kobiecej w warunkach skrajnej przemocy. Po wojnie jej aktywność przybrała formę wsparcia dla byłych więźniów obozów koncentracyjnych, m.in. we współpracy z brytyjską filantropką Sue Ryder. W latach 80. XX wieku podjęła kontakty z opozycją demokratyczną, w tym ze środowiskiem Solidarności, za co była inwigilowana przez Służbę Bezpieczeństwa.

Prof. Virginija Jurėnienė (Uniwersytet Wileński)

Działalność kobiet na Litwie w przededniu odzyskania niepodległości (1988–1989)

W drugiej połowie lat 80. XX wieku pojawiły się sprzyjające warunki międzynarodowe, które litewska inteligencja wykorzystała w celu zwołania zjazdu założycielskiego (kongresu) Litewskiego Ruchu na rzecz Przebudowy (Sajūdis). Także kobiety wzięły aktywny udział w kongresie. Lata 1988–1989 były okresem o ogromnym znaczeniu w historii Litwy, kiedy to „sejm” Ruchu Reformatorskiego pełnił funkcję częściowego i zarazem legalnego demokratycznego przedstawiciela narodu pod okupacją sowiecką. Celem referatu jest przybliżenie roli kobiet w procesie budowania Związku Sowieckiego oraz specyfiki działalności kobiecego odłamu Sajūdis, stopnia jego zaangażowania, poruszanych problemów i proponowanych rozwiązań. Autorka analizuje przyczyny aktywnego udziału kobiet, formy tego udziału, jak również powstałe na tym gruncie organizacje kobiece. Był to jeden z najbardziej dynamicznych okresów w historii litewskiego ruchu kobiecego, charakteryzujący się licznymi zgromadzeniami, spotkaniami i oświadczeniami w prasie, a także założeniem i publikacją własnej gazety. Wystąpienie zostanie oparte na doniesieniach prasowych z epoki, dokumentach archiwalnych oraz wspomnieniach aktywistów.

Dr Bartłomiej Kapica (Instytut Pileckiego)

„Pusta kwinta”. Komunizm w refleksji Flory Bieńkowskiej (1914–1990)

Flora Bieńkowska (z d. Trynkus, 1914–1990) była pisarką, poetką i autorką sztuk scenicznych, prywatnie natomiast żoną Władysława Bieńkowskiego (1906–1991) – ideologa Polskiej Partii Robotniczej oraz współpracownika Władysława Gomułki. Była wnikliwym obserwatorem, obdarzonym krytycznym oglądem

rzeczywistości, mającym na dodatek wgląd w mechanizmy władzy dzierżonej przez partię komunistyczną w Polsce po 1945 roku. Jednocześnie była też świadkiem ewolucji polskiego ruchu komunistycznego, z którym związała się w okresie II wojny światowej, a jej stosunek do partii i ideologii zmieniał się, wpisując się w generacyjne wybory części polskich pisarzy i intelektualistów. W referacie autor nie tylko prześledzi, jak zmieniano się postrzeganie komunizmu i partii komunistycznej przez Florę Bieńkowską, ale także ukáže jej perspektywę na zagadnienie dychotomicznego napięcia między przemocą i emancypacją, tkwiącymi w fundamencie komunistycznej ideologii.

Prof. Tiina Kinnunen (Uniwersytet w Oulu)

Fińskie feministki wspierające naród ok. 1900 roku

Referat wpisuje się w tematykę konferencji poprzez analizę patriotycznego aktywizmu fińskich feministek na początku XX wieku (do czasu uzyskania niepodległości przez Finlandię w 1917 roku), który miał na celu przeciwdziałanie nasilającemu się represjom ze strony carskiej Rosji. W wyniku działań o charakterze rusefikacyjnym status autonomiczny Finlandii został poważnie zagrożony. Podobnie jak większość społeczeństwa, fińskie feministki dołączyły do opozycji. Niektóre zaangażowały się w bierny lub aktywny opór, inne zaś przyjęły bardziej umiarkowaną strategię. Autorka analizuje m.in. sposób, w jaki kobiety wykorzystywały międzynarodowe sieci kontaktów do pozyskiwania przychylności i konkretnego wsparcia dla Finlandii. Referat przybliży trzy postacie z niesocjalistycznego skrzydła ruchu kobiecego: Alexandrę Gripenberg (1857–1913), Dagmarę Neovius (1867–1939) i Maikki Friberg (1861–1927). Autorka omówi po kolei ich zaangażowanie, aby pokazać, jak kobiety postrzegały swoją rolę oraz jak wykorzystywano różne strategie w walce o niepodległość.

Prof. Oksana Kis (Narodowa Fundacja Badawcza Ukrainy, Prezes Ukraińskiego Stowarzyszenia Badań nad Historią Kobiet)

„Siostrzeństwo obozowe” – opór ukraińskich kobiet wobec dehumanizacji w gułagu

W latach 40. i 50. XX wieku dziesiątki tysięcy ukraińskich kobiet zostało skazanych na długotrwałe więzienie w gułagu pod zarzutami politycznymi na podstawie cieszącego się złą sławą artykułu 58. Po dziesięcioleciach wymuszonego milczenia, ich doświadczenie życia w ekstremalnie brutalnych warunkach sowieckich obozów i więzień staje się dziś przedmiotem specjalnych badań historyczno-antropologicznych. Autorka podda analizie zjawisko „siostrzeństwa

obozowego” wśród skazanych ukraińskich kobiet na podstawie osobistych relacji ocalałych (spisanych wspomnień, wywiadów z zakresu historii mówionej, listów i opowiadań). Był to model relacji międzyludzkich, w którym niewielkie grupy kobiet traktowały siebie jak członkinie jednej rodziny i zapewniały sobie ogólną opiekę. Przynależność do takich grup okazała się najskuteczniejszą strategią przetrwania w gułagu. Autorka dowodzi, że poprzez traktowanie swoich „siostr w niedoli” w sposób humanitarny (z empatią i troską, zapewniając im bezpieczeństwo, dzieląc się zasobami, udzielając wsparcia emocjonalnego itp.) ukraińskie więźniarki łagodziły destrukcyjny wpływ obozowego reżimu na ich zdrowie psychiczne i fizyczne oraz przeciwdziałały dehumanizacji skazanych. „Siostrzane” więzi, jakie kobiety nawiązywały w niewoli, przetrwały gułag i wielu przypadkach trwały aż do ich śmierci.

Dr Izabella Kopczyńska (Instytut Pamięci Narodowej w Poznaniu)

Hanna Malewska – działaczka konspiracyjna i pisarka wobec systemów totalitarnych

Autorka referatu przedstawi postać Hanny Malewskiej i jej działania opozycyjne wobec niemieckiego okupanta w czasie II wojny światowej oraz władz komunistycznych w okresie PRL. Podczas wojny Malewska była kierowniczką Biura Szyfrów Zagranicznych, koordynowała pracę komórki szyfrów o kryptonimie „Karolinki”. Brała również udział w powstaniu warszawskim. W okresie PRL pracowała w redakcji „Tygodnika Powszechnego”, a następnie pełniła funkcję redaktorki naczelnej miesięcznika „Znak”. Hanna Malewska była sygnatariuszką wielu petycji przeciwko działaniom władz PRL, m.in. w sprawie zmian w konstytucji PRL, oraz jedną z założycielek Towarzystwa Wykładów Naukowych. Na podstawie wspomnień i twórczości Malewskiej zostanie przedstawiona jej działalność konspiracyjna w czasie wojny, a także dodatkowo na podstawie dokumentów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych omówiony zostanie jej udział w popieraniu inicjatyw opozycyjnych wobec władz komunistycznych.

Mgr Marcelina Koprowska (Uniwersytet Warszawski)

Sprawa eksmisji sióstr franciszkanek służebnic krzyża z kościoła św. Marcina w Warszawie (1949–1956) jako przykład oporu zakonnicy wobec represji ze strony władz PRL

Celem wystąpienia jest przedstawienie sporu sióstr franciszkanek służebnic krzyża z władzami PRL o kościół św. Marcina przy ul. Piwnej w Warszawie. Ruiny kościoła przekazał siostrą prymas Stefan Wyszyński w 1949 roku. W kwietniu 1951 roku siostry otrzymały od władz nakaz eksmisji, od którego kilkakrotnie się odwoływały, a jesienią tego roku zostały z kaplicy i zabudowań przykościelnych przymusowo eksmitowane. W kolejnych latach władze kościelne wielokrotnie upominały się o kościół św. Marcina, który ostatecznie został siostrą zwrócony w 1956 roku, po powrocie prymasa z internowania. Zagadnienie zostanie przedstawione na tle ogólnej sytuacji zakonów żeńskich w Warszawie i ich strategii przetrwania wobec różnych form represji ze strony władz w latach 1945–1956.

Dr Krzysztof Kossakowski (Instytut Studiów Kobięcych)

Członkinie ZWZ/AK zesłane na Syberię

Większość działań ZWZ/AK skupiało się na terenach okupowanych przez III Rzeszę. Organizacja dysponowała także rozbudowanymi strukturami na obszarach zajętych przez Związek Radziecki. Wymagało to zaangażowania wielu tysięcy ludzi, wśród których znaczącą część stanowiły kobiety. Działalność ZWZ/AK była postrzegana przez władze radzieckie jako zagrożenie. Dlatego też NKWD często podejmowało próby rozbijania lokalnych struktur organizacji. Aresztowani członkowie i członkinie ZWZ/AK byli zsyłani na Syberię. Największa fala aresztowań miała miejsce dopiero po ujawnieniu się AK podczas akcji „Burza”. Wśród aresztowanych i skazanych było wiele kobiet, które aktywnie działały we wszystkich formach ruchu oporu. Przez władze radzieckie były traktowane jak szpiegdy, co zazwyczaj oznaczało wyrok ośmiu lat w łagrze. Część aresztowanych opuściła ZSRR w pierwszych latach wojny wraz z armią Andersa, kolejne wróciły do kraju w 1946 roku, inne jeszcze otrzymały zgodę na powrót dopiero w latach 50. XX wieku.

Dr Beata Kozaczyńska (Uniwersytet w Siedlcach)

Trajektoria kobiecego doświadczenia represji: studium przypadku Marii Krasulanki „Kim” z Inspektoratu Zamojskiego AK

Przypadek ten zostanie przeanalizowany w perspektywie trajektorii kobiecego doświadczenia represji niemieckich, rozumianej jako sekwencja powiązanych ze sobą praktyk, stosowanych przez Niemców: aresztowania, przesłuchania, przemocy fizycznej i psychicznej, izolacji oraz przetrwania – po uwięzieniu w obozach: przejściowym i koncentracyjnym. Ujęcie to pozwala uchwycić dynamikę działania niemieckiego aparatu represji jako procesu rozciągniętego w czasie (niemal rok), w którym kolejne etapy nie są przypadkowe, lecz wynikają z logiki funkcjonowania struktur aparatu terroru. Maria Krasula „Kim”, związana z Inspektoratem Zamojskim Armii Krajowej, była zatrudniona w Urzędzie Nadzoru Lasów. Po zatrzymaniu w kwietniu 1943 roku przez Gestapo w Biłgoraju poddano ją brutalnemu śledztwu i torturom. Następnie była osadzona (na krótko) w miejscowym więzieniu i umieszczona w obozie przejściowym w Zamościu (UWZ–Lager Zamosc). Po pięciomiesięcznym pobycie w tym obozie trafiła do KL Lublin (Majdanek). Celem wystąpienia jest analiza mechanizmów funkcjonowania niemieckiego aparatu represji wobec kobiet zaangażowanych w działalność konspiracyjną na przykładzie losów tej kurierki punktu poczty konspiracyjnej Inspektoratu Zamojskiego AK. Szczególny kontekst stanowi równoczesne zatrzymanie jej matki i dwóch sióstr, również pracujących w strukturach administracyjnych, co pozwala uchwycić rodzinny wymiar represji oraz stosowanie nacisku na najbliższe otoczenie.

Yuliia Kravchenko (Uniwersytet Narodowy „Akademia Kijowsko-Mohylańska”)

Sztuka jako opór i opór jako sztuka na życiowej drodze ukraińskiej artystki-dysydentki Stefanii Szabatury

W drugiej połowie XX wieku ukraiński ruch dysydencki stał się potężnym intelektualnym i twórczym ruchem oporu wobec sowieckiego systemu totalitarnego. Jedną z jego czołowych postaci była Stefania Szabatura, artystka tworząca gobeliny i arrasy, której kariera jest uosobieniem przejścia od formalnych struktur zawodowych do aktywnej opozycji. Bunt Szabatury wynikał z jej odmowy podporządkowania się zasadom realizmu socjalistycznego oraz z przywiązania do „etyki solidarności”. W 1970 roku publicznie stanęła w obronie historyka Wałentyna Moroza, przez co została wykluczona ze Związku Artystów. Jej działalność artystyczna wkrótce stała się nierozzerwalnie związana z jej postawą obywatelską. W 1971 roku dwa stworzone przez nią gobeliny – *Łesia Ukrainka*

i *Kassandra* – zostały uznane za ukrytą krytykę państwa sowieckiego. W ramach represji, których padła ofiarą w roku 1972, dzieła te zostały skonfiskowane jako „dowody rzeczowe”. Skazana na pięć lat obozu pracy i trzy lata wygnania, Szabatura stała się ofiarą systematycznej „artystycznej egzekucji”, w wyniku której zniszczono ponad 300 jej prac powstałych w okresie uwięzienia. Pomimo tych prób uciszenia Szabatura nie dała się złamać i podczas pobytu na wygnaniu przystąpiła do Ukraińskiej Grupy Helsińskiej.

Dr hab. Elżbieta Kuzborska-Pacha (Uniwersytet Michała Romera w Wilnie)

Prof. Jolanta Urbanovič (Uniwersytet Michała Romera w Wilnie)

Dr Barbara Jundo-Kaliszewska (Uniwersytet Łódzki)

Między lojalnością a oporem. Formy kobiecego sprzeciwu w polskojęzycznym systemie oświaty Litewskiej SRR

Autorki referatu podejmą próbę interdyscyplinarnej analizy form kobiecego sprzeciwu funkcjonujących w obrębie polskojęzycznej oświaty Litewskiej SRR w drugiej połowie XX wieku, poszerzoną o perspektywę prawną. Celem wystąpienia jest ukazanie, w jaki sposób nauczycielki, wychowawczynie oraz działaczki środowisk szkolnych artykułowały postawy niezgody wobec polityki oświatowej władz radzieckich, procesów rusyfikacyjnych oraz ograniczeń kulturowo-językowych dotyczących społeczności polską na Litwie. Połączenie podejścia historycznego, edukacyjnego, politologicznego i prawniczego umożliwia wielowymiarowe ujęcie zjawiska – od codziennych praktyk szkolnych po normatywne ramy funkcjonowania instytucji oświatowych w systemie autorytarnym. Zostaną omówione zarówno jawne, jak i ukryte strategie sprzeciwu: podtrzymywanie nauczania języka polskiego w realiach ZSRR, selektywny dobór treści dydaktycznych, nieformalna transmisja tradycji kulturowych, a także tworzenie sieci wsparcia pomiędzy nauczycielkami i rodzicami.

W ujęciu politologicznym działania kobiet interpretowane są jako forma „cichej opozycji” i kulturowego oporu, wpisana w mechanizmy negocjowania lojalności wobec państwa. Perspektywa pedagogiczna pozwala natomiast uchwycić sprzeciw jako praktykę wychowawczą i tożsamościową realizowaną poprzez codzienność szkolną, często poza językiem oficjalnego protestu.

Wątek prawniczy koncentruje się na analizie norm prawnych regulujących funkcjonowanie oświaty w Litewskiej SRR, w tym konstytucyjnych deklaracji dotyczących równości narodowości i dostępu do edukacji w języku ojczystym oraz ich rozbieżności z praktyką administracyjną. Przedmiotem refleksji będzie także zakres odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycielek, mechanizmy kontroli instytucjonalnej oraz strategie wykorzystywania niejednoznaczności

przepisów do ochrony języka i kultury polskiej. Ujęcie to pozwala zobaczyć kobiecy sprzeciw nie tylko jako działanie społeczne i kulturowe, lecz także jako formę funkcjonowania „w szczelinach prawa” – między literalnym brzmieniem regulacji a ich ideologiczną interpretacją.

Dr Kamila Łabno-Hajduk (Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie)

Emigracja jako przestrzeń działalności opozycyjnej.

Współpraca Anieli Mieczysławskiej z Jerzym Giedroycem i Instytutem Literackim

W referacie zostanie podjęta problematyka emigracji jako istotnej przestrzeni działalności opozycyjnej wobec władz komunistycznych, która będzie przeanalizowana na przykładzie współpracy Anieli Mieczysławskiej (z Lilpopów) z Jerzym Giedroycem i Instytutem Literackim. Zarówno Giedroyc, jak i Mieczysławska, z powodów politycznych, nie zdecydowali się po II wojnie światowej na powrót do kraju, wybierając działalność emigracyjną jako formę sprzeciwu wobec nowego systemu władzy w Polsce. W przypadku Giedroycia przybrała ona postać długotrwałej pracy wydawniczej, skoncentrowanej wokół paryskiej „Kultury”, natomiast działalność Mieczysławskiej, prowadzona najpierw w Nowym Jorku, a potem w Londynie, polegała na wspieraniu tego przedsięwzięcia poprzez pracę organizacyjną, sieciową i relacyjną. Wystąpienie zostanie oparte na korespondencji i materiałach archiwalnych pozyskanych w kraju i za granicą. Przypadek Anieli Mieczysławskiej pozwala uchwycić specyfikę kobiecego zaangażowania opozycyjnego na emigracji, realizowanego poprzez współtworzenie instytucjonalnego zaplecza antykomunistycznej opozycji.

Prof. Ewa Maj (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)

Doświadczenie opozycyjności Polek w pierwszej połowie XX wieku: przypadki dziennikarek

Kobiety uprawiające dziennikarstwo w Polsce do połowy XX wieku uczestniczyły w różnego rodzaju formach oporu artystycznego, intelektualnego, moralnego, politycznego. Za postawę opozycyjną podlegały różnym formom przemocy. Opresja przybierała postać działania ekonomicznego, obyczajowego, prawnego, psychologicznego. W ujęciu przedmiotowym spotykały się z przypadkami

krzywdy kobiet, które tworzyły opór przeciw wyzyskowi ze względu na płeć, narodowość, kondycję finansową, status społeczny (Zofia Daszyńska-Golińska, Dorota Kłuszyńska). W wymiarze podmiotowym podlegały represjom politycznym z powodu warunków zewnętrznych – wojennych, okupacyjnych (Zofia Kirkor-Kiedroniowa, Irena Pannenkowa, Maria Jehanne Wielopolska) lub wewnętrznych (Maria Demelówna, Irena Kosmowska). Ponadto były ofiarami osądów obyczajowych (Wanda Pełczyńska), środowiskowych (Hanna Kłosińska), a także poddawano je ograniczeniom ze względu na opór emocjonalny (nieprzepracowana żałoba Zofii Zaleskiej).

Dr Ludwika Majewska (Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi – Oddział Martyrologii Radogoszcz)

Dziewczęta z krakowskiego środowiska PSS–WRN

Referat będzie poświęcony działalności kobiet związanych z krakowskim środowiskiem PSS–WRN podczas okupacji niemieckiej. Celem wystąpienia jest ukazanie form zaangażowania kobiet w działalność opozycyjną wobec naziistowskiego systemu totalitarnego oraz przedstawienie specyfiki kobiecej współpracy konspiracyjnej opartej na więziach przyjaźni, zaufania i solidarności. Przedmiotem analizy będą losy i działalność Olgi Stande, Jadwigi Rysiewicz, Anieli Uziembło, Hanny Kuciel i Wiesławy Pajdak. Kobiety te uczestniczyły m.in. w prowadzeniu nasłuchu radiowego dla „Krakowskiej Agencji Radiowej”, redagowaniu i kolportażu prasy konspiracyjnej, a także wspierały działalność oddziałów bojowych. Angażowały się również w tzw. akcję oświęcimską, niosąc pomoc więźniom niemieckiego obozu koncentracyjnego Auschwitz. Istotnym elementem wystąpienia będzie prezentacja fragmentów relacji Olgi Stande–Armatys – uczestniczki opisywanych wydarzeń, mającej obecnie 104 lata. W swoich wspomnieniach szczególnie dużo miejsca poświęca ona relacjom łączącym członkinie grupy, zwłaszcza swojej przyjaźni z Jadwigą Rysiewicz. Relacja ta stanowi cenne źródło do badań nad codziennością kobiet działających w konspiracji. W referacie zostaną również przedstawione powojenne losy bohaterki oraz wpływ doświadczeń okupacyjnych na ich dalsze życie.

Dr Anna Marcinkiewicz-Kaczmarczyk (Instytut Pamięci Narodowej w Warszawie)

Organy bezpieczeństwa wobec Elżbiety Zawackiej (1944–1956). Wybrane aspekty

Elżbieta Zawacka (1909–2009) w ciągu swojego długiego życia odznaczyła się zarówno na polu naukowym, jak i w działalności niepodległościowej i społecznej. W okresie międzywojennym była członkinią i instruktorką Organizacji Przystosowania Wojskowego Kobiet, w czasie II wojny światowej walczyła w ZWZ/AK i pełniła funkcję emisariuszki komendanta AK – gen. Stefana Grotarowickiego do Sztabu NW w Londynie (1943), po wojnie wstąpiła do Delegatury Sił Zbrojnych i Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość” (1945–1946). Za swoją działalność w strukturach podziemnych w okresie powojennym była represjonowana przez organy bezpieczeństwa. Oskarżona o działalność „szkodzącą interesom państwa polskiego” została skazana na 10 lat więzienia. Przebywała m.in. w więzieniach w Fordonie i Grudziądzu. Nigdy się jednak nie poddała i po zwolnieniu (w ramach amnestii) mimo przeszkód czynionych jej przez władze PRL kontynuowała działalność społeczną i naukową.

Dr hab. Adam Miodowski, prof. UwB (Uniwersytet w Białymstoku)

Rola Marii Kolendo w formowaniu pedagogiki oporu na Białostocczyźnie (1939–1980). Od wojennej konspiracji oświatowej do powojennej rekonstrukcji pamięci historycznej

Referat jest poświęcony Marii Kolendo (1894–1980) – współtwórczyni pedagogiki oporu na Białostocczyźnie. Podczas wystąpienia zostaną omówione dwa powiązane etapy jej aktywności: konspiracyjna działalność oświatowa w latach 1939–1944 oraz powojenne działania na rzecz odbudowy szkolnictwa i utrwalenia pamięci o tajnym nauczaniu. Kolendo była organizatorką tajnych kompletów, członkinią kierownictwa Wojewódzkiej Organizacji Tajnego Nauczania i kierowniczką Okręgowej Komisji Oświaty i Kultury przy Okręgu Białostockim AK. Po 1944 roku, mimo aresztowania, zesłania i represji, uczestniczyła w odbudowie szkolnictwa, a po przejściu na emeryturę gromadziła relacje, dokumenty i świadectwa dotyczące podziemnej edukacji. Autor stawia tezę, że Maria Kolendo w swojej działalności łączyła praktykę oporu z rekonstrukcją pamięci historycznej regionu.

Dr Marcin Mleczak

Hiszpańskie kobiety lewicy – między emancypacją, rewolucją i „rekonkwistą” (1931–1946)

Okres II Republiki (1931–1936) w Hiszpanii przyniósł znaczącą aktywizację obecności kobiet w przestrzeni publicznej. Proces ten zintensyfikował się w czasie wojny domowej, kiedy to pierwsza kobieta w dziejach tego kraju została ministrem, część działaczek lewicy sięgnęła po broń, a w konserwatywnej „białej strefie” działaczki Sekcji Kobiecej Falangi odpowiadały za zapewnienie wielu podstawowych potrzeb ludności cywilnej. Autor referatu analizuje, w jaki sposób przebiegała aktywizacja kobiet związanych z lewicą w okresie Republiki i rewolucji lat 1936–1939. Przedstawia także ostatecznie zwycięską koncepcję społeczną frankizmu i zderzenie tych różnych wizji relacji między płciami.

Dr Imre Molnár

Ilona Tóth, ofiara rewolucji węgierskiej o najszlachetniejszym sercu

W 2027 roku mija 70 lat od wykonania wyroku śmierci w więzieniu przy ulicy Kozma w Budapeszcie, wydanego na dwudziestoczteroletnią lekarkę Ilonę Tóth. Proces młodej lekarki, straconej przez komunistów, jest pod wieloma względami wyjątkowy wśród okrutnych represji, które nastąpiły po stłumieniu rewolucji i walki o wolność po 1956 roku. Był to bowiem w zasadzie jedyny proces, który zyskał tak duży (i międzynarodowy) rozgłos. Rząd komunistyczny, który doszedł do władzy za pomocą sowieckich bagnatów i był pozbawiony legitymizacji, chciał przez proces Ilony Tóth zademonstrować przed całym krajem i światem, że „kontrewolucja” polegała na popełnieniu serii brutalnych i sadystycznych zbrodni. Sąd chciał udowodnić, że Ilona Tóth, jako młoda lekarka, łamiąc swoją przysięgę i sprzymierzając się z elementami lumpenproletariatu, zamordowała komunistę. Celem było przedstawienie opinii publicznej „wiarygodnej” historii, aby w ten sposób wpłynąć na nastroje społeczne i odwrócić je od utożsamiania się z pokonaną rewolucją oraz od jej rezultatów. Z jednej strony chciano więc moralnie skompromitować rewolucję, z drugiej zaś zastraszyć inteligencję i wszystkich tych, którzy po stłumieniu rewolucji w 1956 roku nie chcieli uznać za legalną władzę komunistycznego rządu Jánosa Kádára.

Zdzisława Monika Molnárné Sagun

Hrabina Elżbieta Tarnowska (1875–1956) – matka męczennika polskiego i węgierskiego narodu

Elżbieta Tarnowska była córką hrabiego Stanisława Tarnowskiego, profesora, rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, i hrabiny Róży Marii Augusty z rodu Branickich, żoną Jánosefa Esterházege. Hrabina Tarnowska była znana z działań dobroczynnych na rzecz Słowaków i Węgrów, wśród których mieszkała, razem z córką Luizą, pielęgniarką, pomagały potrzebującym. W czasie I wojny światowej Elżbieta była przewodniczącą sekcji Czerwonego Krzyża w Nitrze. Jako Polka mieszkająca na Węgrzech, a po I wojnie światowej (po traktacie w Trianon) na terenie Czechosłowacji, w latach 1914–1942 angażowała się w zbieranie środków finansowych wśród polskiej i węgierskiej arystokracji na budowę Polskiego Kościoła w Budapeszcie. Stała na czele Komitetu Budowy Kościoła, którego w tym roku obchodzony jest jubileusz stulecia. Po II wojnie światowej, po utracie i zniszczeniu majątku wyemigrowała do Montrésor we Francji.

Dr Joanna Nikel (Instytut Pileckiego)

Opór, którego nie było. Leni Riefenstahl i powojenne narracje o własnej roli w III Rzeszy w świetle najnowszych archiwaliów

Leni Riefenstahl (1902–2003), autorka m.in. *Triumfu woli* i *Olimpii*, po 1945 roku konsekwentnie kreowała wizerunek artystki niezależnej od polityki i zdystansowanej wobec narodowego socjalizmu. Referat jest poświęcony analizie tych powojennych narracji w świetle najnowszych badań oraz materiałów ze spuścizny archiwalnej Leni Riefenstahl, przekazanej w 2018 roku do Stiftung Preußischer Kulturbesitz. Dopiero udostępnienie tego obszernego zbioru prywatnej korespondencji, notatek, fotografii i nagrań stworzyło możliwość weryfikacji wielu utrwalonych sądów dotyczących jej relacji z narodowym socjalizmem oraz sposobów, w jaki po 1945 roku konstruowała własny wizerunek. Celem wystąpienia jest ukazanie mechanizmów autokreacji, selektywnej pamięci i przemilczeń, które przez lata pozwoliły reżyserce podważać własną odpowiedzialność za współtworzenie propagandowego obrazu III Rzeszy. Przypadek Riefenstahl stanowi interesujący przykład nie tyle rzeczywistego oporu wobec systemu totalitarnego, ile konstruowania po wojnie narracji o własnym dystansie wobec niego. Analiza ta skłania do refleksji nad relacją między sprawczością, odpowiedzialnością i pamięcią w biografii kobiet związanych z reżimami totalitarnymi.

Prof. Grzegorz Ostasz (Politechnika Rzeszowska)

Od AK do WiN. Kobiety w wywiadzie podziemia niepodległościowego na Rzeszowszczyźnie

W szeregach Armii Krajowej w Podokręgu Rzeszów kobiety były dość licznie reprezentowane. W niektórych strukturach terenowych (placówkach i obwodach) stanowiły nawet około 10% stanów liczbowych podziemnej armii. W większości pełniły funkcje pomocnicze w ramach Wojskowej Służby Kobiet, przede wszystkim związane ze służbą sanitarną i łącznością. Jednak pewna część kobiet-żołnierzy konspiracyjnego wojska działała również w elitarnych zespołach wywiadu AK. Okazywały się bardzo skuteczne. Zdobywały bezcenne informacje o niemieckich planach (w tym strategicznych przygotowaniach do ataku na Związek Sowiecki), formacjach policyjnych i wojskowych, szykowanych pacyfikacjach. Kobiety były również zaangażowane w działania wywiadowcze prowadzone wokół poligonu rakietowego niemieckiej „broni odwetowej” oraz uzgadniane z Londynem akcje dywersyjne.

Najsilniejsza powojenna konspiracja niepodległościowa z lat 1945–1947, to jest Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość”, opierała się głównie na doborowych kadrach AK. W nowych warunkach już nie dywersja i partyzantka, ale gromadzenie informacji, sprawny wywiad i kontrwywiad stały się najważniejszą formą podziemnej aktywności – to jest radykalnej opozycji (według słów Ireny Szajowskiej, weteranki przemyskiej AK i działaczki WiN). W Rzeszowskim Okręgu WiN najważniejszą rolę w pracy informacyjnej odegrały właśnie kobiety – stanowiły trzon specjalnej struktury „Brygad Wywiadowczych” WiN. Prowadziły rozpoznanie nie tylko na terenie województwa rzeszowskiego, lecz także w centrali MBP, a nawet w szeregach sowieckich „doradców” bezpieczeństwa. Niestety, w rezultacie okazały się głównym celem dla komunistycznego aparatu bezpieczeństwa. Zostały wytropione i aresztowane. Każda z nich doświadczyła niezwykle ciężkiej, więziennej gehenny w stalinowskiej Polsce.

Mgr Patrycja Resel (Instytut Pamięci Narodowej w Łodzi)

Agentka wielu służb. Jadwiga Samaniewicz w strukturach wywiadu II RP na Litwie, Gestapo oraz komunistycznego aparatu bezpieczeństwa

Referat jest poświęcony Jadwidze Samaniewicz z d. Kulikowskiej, pochodzącej z Kalwarii Suwalskiej, poliglotce władającej sześcioma językami, której biografia stanowi szczególnie interesujący i zarazem niejednoznaczny przykład kobiecej sprawczości na styku kilku porządków wywiadowczych i policyjnych Europy Środkowo-Wschodniej w pierwszej połowie XX wieku. Celem wystąpienia będzie rekonstrukcja jej działalności od początku lat 20., gdy jako agentka Oddziału II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego działała na terenie Litwy, przez okres wojny, kiedy współpracowała z Gestapo w Wilnie i Łodzi, aż po pierwsze lata powojenne, w których została wykorzystana przez aparat bezpieczeństwa Polski ludowej. Szczególna uwaga zostanie zwrócona na zmienność ról pełnionych przez Samaniewicz, mechanizmy jej kolejnych werbunków, a także na sposoby, w jakie sama konstruowała po 1945 roku narrację o swojej przeszłości. Istotnym problemem badawczym będzie konfrontacja jej zeznań – w których przedstawiała współpracę z Gestapo jako działalność podjętą z inspiracji ZWZ-AK – z materiałem archiwalnym wytworzonym przez niemieckie instytucje bezpieczeństwa. Po zakończeniu wojny Samaniewicz zamieszkała w Radomiu i 25 czerwca 1945 roku zgłosiła się do miejscowego MUBP, deklarując gotowość współpracy z organami bezpieczeństwa. Już dzień później została zwerbowana jako tajny informator „Marian” i miała być wykorzystana do rozpracowania środowisk związanych z wywiadem rządu polskiego w Londynie. W tym celu skierowano ją do pracy urzędniczej w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. 14 kwietnia 1946 roku została aresztowana pod zarzutem współpracy z Gestapo i osadzona w więzieniu mokotowskim. Śledztwo przeciwko niej nadzorował stalinowski zbrodniarz – Józef Różański. Dopiero po siedmiu latach Sąd Wojewódzki dla m.st. Warszawy skazał ją na karę śmierci, zamienioną 5 maja 1956 roku na 12 lat więzienia. Warunkowo opuściła więzienie w Fordonie 20 maja 1958 roku, po czym zamieszkała w Radomiu i nadal współpracowała z miejscową SB jako tajny współpracownik „Jadwiga”. Z zachowanych materiałów wynika, że Samaniewicz podczas długoletniego aresztu była poddawana licznym torturom, kilkakrotnie próbowała popełnić samobójstwo. Analiza pozwala uchwycić nie tylko biografię jednostki funkcjonującej na styku kilku porządków politycznych, lecz także szersze zjawisko instrumentalnego wykorzystywania osób o doświadczeniu agenturalnym przez kolejne służby państwowe. Referat jest oparty na szerokiej bazie źródłowej obejmującej materiały archiwalne polskie, litewskie i niemieckie.

**Dr hab. Joanna Sanecka-Tyczyńska, prof. UMCS
(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)**

*Formy aktywności opozycyjnej kobiet w PRL a ich późniejsza
działalność polityczna na przykładzie środowiska politycznego
Zjednoczonej Prawicy*

Celem referatu jest analiza zależności między formami aktywności opozycyjnej kobiet w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a ich późniejszym zaangażowaniem politycznym po 1989 roku na przykładzie środowiska politycznego Zjednoczonej Prawicy. Punktem wyjścia jest założenie, że doświadczenie działalności opozycyjnej stanowiło istotny czynnik kształtujący późniejsze postawy polityczne, sposób rozumienia państwa oraz modele uczestnictwa kobiet w życiu publicznym. W wystąpieniu zostanie podjęta próba rekonstrukcji najważniejszych form aktywności opozycyjnej kobiet w PRL, takich jak działalność w strukturach Solidarności, kolportaż wydawnictw drugiego obiegu, działalność edukacyjna, organizacyjna oraz pomoc represjonowanym. Szczególna uwaga zostanie zwrócona na wpływ doświadczeń opozycyjnych na późniejsze zaangażowanie polityczne kobiet związanych ze środowiskami konserwatywnymi i prawicowymi. Analiza zostanie przeprowadzona w perspektywie badań nad myślą polityczną oraz elitami politycznymi, z uwzględnieniem relacji między doświadczeniem biograficznym a kształtowaniem postaw ideowych. Referat ma również na celu ukazanie ciągłości między aktywnością opozycyjną kobiet w PRL a ich udziałem w życiu politycznym III Rzeczypospolitej.

**Dr hab. Grzegorz Sokołowski (Archiwum Archidiecezjalne
we Wrocławiu)**

*Próba przetrwania. Żeńskie zgromadzenia zakonne na Dolnym
Śląsku w dobie rządów ks. Kazimierza Lagosza (1951–1956)*

Autor analizuje sytuację żeńskich zgromadzeń zakonnych na Dolnym Śląsku w latach 1951–1956, wyznaczonych rządami ks. Kazimierza Lagosza – rządcy narzuconego przez władze komunistyczne. W referacie zostanie podjęta problematyka doświadczeń kobiet, które znalazły się w sferze bezpośrednich represji płynących zarówno ze strony aparatu państwowego, jak i lojalistycznego wobec niego rządcy kościelnego. Głównym punktem odniesienia jest akcja o kryptonimie „X-2” (1954 rok), skutkująca brutalnymi wysiedleniami sióstr do obozów pracy oraz likwidacją domów zakonnych. Szczególna uwaga zostanie poświęcona oddolnym, często spontanicznym reakcjom zakonnicy na opresyjne działania ks. Lagosza wobec poszczególnych wspólnot. Dzięki przeprowadzonej

analizie można dowiedzieć się, jak w warunkach systemowej bezsilności i naglegroźnego zagrożenia siostry podejmowały próby oporu oraz trwania w narzuconej im, skomplikowanej rzeczywistości polityczno-kościelnej. Autor referatu stawia tezę, że ich postawa – mimo braku możliwości planowego działania – stanowiła istotną formę zaangażowania w obronę tożsamości religijnej i wspólnotowej w systemie totalitarnym.

Dr Justyna Stępień (Instytut Pileckiego)

Mgr Sylwia Rowicka (Instytut Pileckiego)

*Życie się zmieniło... Losy radomskich opozycjonistek
na przykładzie Mirosławy Hetman*

W 2026 roku mija 50 lat od strajków robotniczych. W 1976 roku w strajkach robotniczych w całej Polsce wzięło udział ok. 70 tys. osób. 25 czerwca 1976 roku rozpoczęły się protesty w Radomiu, udział w nich brały także kobiety. Autorki referatu przybliżą los kobiet, a szczególnie jednej z uczestniczek strajków. Opowiedzą o tym, jak wyglądało życie Mirosławy Hetman przed czerwcem 1976 roku i po udziale w strajkach, pokażą, jak zmieniło się jej życie. Na potrzeby wystąpienia zostanie przeprowadzony wywiad z Mirosławą Hetman.

Dr Vitalija Stravinskienė (Instytut Historii Litwy w Wilnie)

Strategie przetrwania kobiet Wileńszczyzny: lata 1944–1956

W lipcu 1944 roku Wileńszczyzna została ponownie reokupowana przez władzę sowiecką. Od samego początku ludność tego regionu była uznawana za nieprzychylnie i opozycyjnie nastawioną wobec nowej władzy. Do złamania tego oporu wykorzystano potężny aparat represyjny (NKWD i NKGB) – rozpoczęło się terroryzowanie i eksterminacja mieszkańców tego regionu, wśród których większość stanowiły kobiety. Autorka przedstawi sytuację kobiet z Wileńszczyzny w okresie stalinizmu i wczesnej destalinizacji, a także omówi represyjną politykę władz sowieckich, która zmusiła część kobiet do wyboru drogi migracji do Polski, inne trafiły do sowieckich więzień i obozów, a jeszcze inne zdecydowały się na strategię ukrywania się i zmianę tożsamości. Jednak kobiety różnych narodowości z tego regionu łączyła jedna cecha – odważnie wzięły na siebie odpowiedzialność za losy swoje i swoich rodzin, nawet w warunkach totalnej przemocy starały się nie poddać i przeciwstawiać się porządkowi narzuconemu przez władze sowieckie.

Dr Anna Szwed-Walczak
(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)

„Miękką opozycja” kobiet w PRL. Redakcja i czytelniczki tygodnika „Kobieta i Życie” wobec oficjalnego dyskursu państwowego

Celem referatu jest ukazanie, w jaki sposób na łamach tygodnika „Kobieta i Życie” negocjowano kobiecą podmiotowość w realiach PRL oraz jakimi metodami, mimo funkcjonowania cenzury, podważano oficjalną narrację władz dotyczącą sytuacji społecznej kobiet. Szczególna uwaga zostanie zwrócona na działalność redakcji oraz listy czytelniczek, ujawniające problemy przemocy, nierówności społecznych, podwójnego obciążenia kobiet pracą zawodową i obowiązkami domowymi, a także trudności życia codziennego, często nieobecne w oficjalnym dyskursie państwowym. Analizie zostaną poddane numery pisma z lat 80. XX wieku, kiedy kryzys społeczno-gospodarczy wyraźnie uwidocznił rozdzźwięk między propagandą sukcesu a doświadczeniem codzienności Polek. Podjęta zostanie próba interpretacji pisma jako przestrzeni „miękkiej opozycji” funkcjonującej w warunkach systemu autorytarnego.

Dr Anna Szwarc-Zajęc (Istituto Salvemini di Torino)

Prywatność, świadectwo, etyka. Kobięce strategie narracyjne jako formy opozycyjnego zaangażowania wobec przemocy totalitaryzmu w Polsce i we Włoszech

Autorka podejmuje analizę komparatystyczną trzech modeli kobiecej odpowiedzi na doświadczenie totalitaryzmu, obecnych w twórczości Natalii Ginzburg, Seweryny Szmaglewskiej i Zofii Nałkowskiej. Punktem wyjścia jest teza, że przemoc totalitarna nie ogranicza się do aparatu represji, ale obejmuje również kolonizację języka, regulację pamięci oraz narzucanie hierarchii narracyjnych uprzywilejowujących heroiczne i kolektywne modele opowiadania historii. W tym kontekście kobiece pisanie zostaje odczytane jako szczególna forma opozycyjnego zaangażowania, praktyka kontestacyjna, która nie tylko dokumentuje doświadczenie przemocy, lecz także przekształca same warunki jej reprezentacji.

Analiza koncentruje się na czterech tekstach: *Lessico familiare* (1963), *Słownik rodzinny*, *Dymy nad Birkenau* (1945) oraz *Medaliony* (1946). W prozie Ginzburg prywatny idiom rodzinny funkcjonuje jako kontrjęzyk wobec faszystowskiej nowomowy, zamiast monumentalnej narracji narodowej pojawia się mikrologia codzienności, która podważa totalizujące roszczenia ideologii

i odzyskuje przestrzeń podmiotowości. U Szmaglewskiej świadectwo obozowe staje się aktem przywracania imienia i jednostkowego losu w przestrzeni, której celem była radykalna dehumanizacja; narracja oscyluje między dokumentem a literacką konstrukcją, ujawniając napięcie między koniecznością mówienia a niemożliwością pełnej reprezentacji. W *Medalionach* Nałkowskiej etyczny minimalizm i powściągliwość stylistyczna ustanawiają model odpowiedzialnego mówienia o przemocy, przeciwstawiający się zarówno patosowi, jak i ideologicznej instrumentalizacji cierpienia.

Autorka proponuje odczytywać prywatność, świadectwo i etykę nie jako kategorie opisowe, ale jako strategie narracyjne, w których praktyka literacka staje się formą sprzeciwu wobec przemocy symbolicznej systemów totalitarnych. Komparatystyka polsko-włoska pozwala uchwycić wspólny mechanizm oporu wobec prób regulacji pamięci i języka przy jednoczesnym zróżnicowaniu doświadczeń: faszystowskiej homogenizacji życia społecznego oraz nazistowskiej i obozowej praktyki eksterminacyjnej. Analizowane teksty destabilizują dominujące, zmaskulinizowane modele pamięci historycznej, przesuując akcent z heroicznej wspólnoty na etycznie zobowiązującą mikrohistorię i relacyjność doświadczenia.

Referat dotyczy zagadnień na styku literaturoznawstwa komparatystycznego, studiów nad pamięcią kulturową oraz refleksji nad językiem władzy. Według autorki kobiece narracje XX wieku należy rozumieć jako specyficzną formę opozycyjnego zaangażowania, w której akt pisania staje się narzędziem kontestacji i odzyskiwania podmiotowości w warunkach systemów totalitarnych.

Prof. Eka Tchoidze (Państwowy Uniwersytet Ilia, Uniwersytet Marcina Lutra w Halle i Wittenberdze)

*Głosy uciszone dwukrotnie: represje wobec kobiet
z mniejszości greckiej w sowieckiej Gruzji oraz ich kontekst
porównawczy (lata 30. XX wieku – 1949)*

Podczas wystąpienia zostanie przedstawiona analiza represji wobec kobiet należących do mniejszości greckiej w sowieckiej Gruzji w okresie czystek z lat trzydziestych XX w. oraz podczas deportacji do Kazachstanu w 1949 roku. Autorka skupia się na kobietach zarówno jako bezpośrednich ofiarach, jak i żonach oraz matkach prześladowanych mężczyzn i dzieci, podkreślając wymiar genderowy sowieckich operacji etnicznych. Opierając się na wspomnieniach i relacjach ustnych opublikowanych w języku greckim przez społeczności Greków pontyjskich, autorka odtworzy codzienne doświadczenia aresztowań, zsytek,

ciągłej walki o przetrwanie oraz marginalizacji społecznej. Szczególna uwaga zostanie poświęcona mechanizmom instytucjonalnym, metodom represji oraz ich długofalowym skutkom dla struktur rodzinnych i społecznych.

Referat pokrótce osadza te doświadczenia w szerszych ramach porównawczych, odwołując się do polskich ofiar operacji etnicznych w Gruzji, co przyczyni się do poszerzenia europejskiej perspektywy zaangażowania kobiet w działalność opozycyjną w warunkach reżimów autorytarnych.

Prof. Krystyna Trembicka
(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)

*Udział kobiet po stronie solidarnościowo-opozycyjnej
w obradach Okrągłego Stołu w Polsce w 1989 roku*

Delegacja reprezentująca opozycję antykomunistyczną przy Okrągłym Stole liczyła 245 osób: 213 mężczyzn i 32 kobiety. Autorka artykułu poddaje badaniu uczestnictwo kobiet w obradach, a mianowicie obecność w głównych zespołach (do spraw reform politycznych, gospodarki i polityki społecznej, pluralizmu związkowego) i w wąskich zespołach tzw. podstolikach, przy których debatowano o sprawach wymagających zmian w różnych dziedzinach życia, ich wkład merytoryczny w przyjęte postanowienia, zaangażowanie eksperckie czy wypełnianie innych ważnych funkcji.

Autorka przyjmuje dwa założenia badawcze, które poddaje weryfikacji: 1) udział kobiet w przygotowaniach do obrad był mały. Okrągły Stół był dziełem męskiej części ówczesnej klasy politycznej; brak jest dokumentów, które wskazywałyby na udział działaczek opozycji antykomunistycznej w rozmowach przygotowawczych, w tym z przedstawicielami strony koalicyjno-rządowej, ustalaniu strategii rozmów, obecność w tzw. Magdalence, gdzie prowadzono rozmowy w wąskim gronie; 2) udział kobiet przy Okrągłym Stole zaznaczył się przede wszystkim w podstolikach, przy których debatowano o ważnych dla Polaków problemach odnoszących się do różnych obszarów życia.

Dr hab. Beata Walęciuk-Dejneka, prof. UWS
(Uniwersytet w Siedlcach)

*Pisarka na indeksie. Twórczość literacka Heleny Zakrzewskiej
(1880–1952) – przerwana historia*

Celem artykułu jest omówienie i przybliżenie zagadnienia zapomnianej twórczości Heleny Zakrzewskiej (1880–1952), interpretując jej dorobek jako przykład

„przerwanej historii literackiej”. Autorka analizuje mechanizmy marginalizacji i wykluczenia pisarki w kontekście przemian politycznych i kulturowych po II wojnie światowej, ze szczególnym uwzględnieniem polityki PRL. Twórczość Zakrzewskiej, zwłaszcza literatura dla dzieci i młodzieży o wyraźnym charakterze patriotycznym, chrześcijańskim i narodowym, pozostawała w sprzeczności z ideologicznymi założeniami państwa socjalistycznego, co doprowadziło do jej usunięcia z oficjalnego obiegu literackiego. Autorka omówi także, w jaki sposób instytucjonalne działania cenzorskie, w tym wpisanie utworów na indeks książek zakazanych i ich wycofywanie z bibliotek, przyczyniły się do zerwania ciągłości recepcji i wymazania Zakrzewskiej z pamięci literackiej, kulturowej. Celem pracy jest nie tylko rekonstrukcja tego procesu, lecz także próba ponownego wpisania Zakrzewskiej w historię literatury kobiet jako ważnego, niesłusznie zapomnianego głosu.

Dr Mateusz Werner (Instytut Pileckiego)

Obraz działaczki opozycji w PRL w polskim kinie

Głównym celem referatu jest porównanie postaci kobiecych reprezentujących postawy antykomunistyczne w polskim kinie przed 1989 rokiem i po nim. Analiza różnic wynikających z konieczności mitygowania i szyfrowania (mowa ezopowa) wypowiedzi w warunkach cenzury politycznej i państwowej kontroli dyskursu politycznego w PRL, a także przyjętych powszechnie po 1989 roku założeń dotyczących ocen historycznych i społecznych ram pamięci stanowi główną część wywodu. Osobnym zagadnieniem, któremu zostanie poświęcona uwaga jest obraz działaczki opozycyjnej (antykomunistycznej) w filmach produkowanych zgodnie z propagandową „linią partii”, zwłaszcza w latach 80. XX wieku.

Dr Agnieszka Witkowska-Krych (Instytut Pileckiego)

Trzy siostry, czyli o trajektoriach losu żydowskich pielęgniarek na przykładzie Sabiny Schindler, Cyrli Czarnobrody i Racheli Hutner

Wystąpienie jest poświęcone biografii trzech żydowskich pielęgniarek – Sabiny Schindler, Cyrli Czarnobrody i Racheli Hutner – których losy ukazują złożone relacje między doświadczeniem edukacyjnym, przemianami społecznymi II Rzeczypospolitej oraz konsekwencjami Zagłady. Bohaterki tej opowieści, zanim rozpoczęły naukę w nowoczesnych szkołach pielęgniarskich okresu międzywojennego, studiowały na Uniwersytecie Warszawskim. Każda z nich przerwała jednak studia z odmiennych przyczyn: z powodu trudności w pogodzeniu nauki

z codziennymi obowiązkami, wskutek przekonania o niewystarczającej użyteczności wykształcenia uniwersyteckiego wobec realnych potrzeb społecznych oraz w geście sprzeciwu wobec nasilających się w latach 30. XX wieku wystąpień antysemickich. Analiza ich biografii pozwala ukazać pielęgniarstwo nie tylko jako zawód, lecz także jako przestrzeń emancypacji kobiet, aktywności społecznej i odpowiedzi na kryzysy nowoczesności. W tle indywidualnych doświadczeń obecne są proces odbudowy państwa po odzyskaniu niepodległości oraz rozwój idei nowoczesnego pielęgniarstwa, inspirowanego wzorcami Florence Nightingale.

**Dr hab. Grzegorz Zackiewicz, prof. UwB
(Uniwersytet w Białymstoku)**

Parlamentarzystki opozycji w Sejmie i Senacie II RP w latach 1926–1935

W referacie zostanie podjęta próba naszkicowania portretu zbiorowego posłanek i senatorek związanych po 1926 roku z opozycją antysanacyjną. Szczególna uwaga będzie poświęcona okresowi, w którym funkcjonowały Sejm i Senat II oraz III kadencji. Przedmiotem analizy będzie przede wszystkim udział tej grupy parlamentarzystek w pracach Sejmu i Senatu II RP. Warto przyjrzeć się również ścieżkom ich kariery politycznej przed 1926 rokiem, a także poddać analizie charakterystyczne w ich przypadku cechy społeczno-demograficzne (takie jak: pochodzenie społeczne, wykształcenie, wiek czy wykonywany wcześniej zawód). W ostatniej części referatu zostaną omówione późniejsze losy parlamentarzystek opozycji z lat 1926–1935.

Dr Justyna Zajko-Czochańska (Uniwersytet w Białymstoku)

Helena Salska i jej pedagogika oporu w niemieckim obozie koncentracyjnym Ravensbrück

Referat jest poświęcony analizie życia i działalności Heleny Salskiej, wybitnej nauczycielki i działaczki społecznej, której biografia stanowi przykład realizacji misji patriotycznej poprzez edukację. Głównym celem wystąpienia będzie rekonstrukcja jej postawy oporowej, manifestującej się na różnych etapach historii Polski XX wieku. Szczególna uwaga zostanie poświęcona koncepcji „pedagogiki oporu”, którą Salska realizowała z niezwykłą determinacją w niemieckim obozie koncentracyjnym Ravensbrück. Jako więźniarka podjęła się heroicznego zadania organizacji tajnego nauczania, obejmującego kursy dla analfabetek,

szkołę podstawową, gimnazjum i liceum. Analiza materiałów źródłowych pozwala wykazać, że jej działalność oświatowa była formą świadomego oporu intelektualnego i moralnego przeciwko systemowi dążącemu do dehumanizacji więźniów. Postać Heleny Salskiej zostanie ukazana nie tylko jako architektki podziemnego szkolnictwa, lecz także jako symbol niezłomności kobiet, dla których oświata stanowiła fundament tożsamości narodowej i najskuteczniejsze narzędzie walki o podmiotowość w czasach systemowego zniewolenia.

Mgr Karolina Żurawska (Uniwersytet w Białymstoku)

„Wszyscy stali się z Szawłów Pawłami”, czyli o rewizjonizmie Jadwigi Siekierskiej po 1953 roku i jego recepcji polityczno-społecznej

Tematyka wystąpienia będzie koncentrować się na postaci Jadwigi Siekierskiej (1903–1984), która w okresie stalinizmu była jedną z architektek polityki kulturalnej państwa, prowadzonej zgodnie z założeniami socrealizmu. Wraz z postępującymi po śmierci Józefa Stalina (1953) procesami odwilży politycznej i społecznej w krajach bloku wschodniego zaczęła krytycznie oceniać dotychczasową politykę partii, także w dziedzinie kultury. Na łamach prasy i podczas obrad gremiów partyjnych otwarcie kwestionowała odgórne naciski wywierane na artystów i narzucane im wzorce działalności twórczej. W 1956 roku potępiła sowiecką interwencję na Węgrzech. W referacie zostaną postawione pytania o przyczyny tej reorientacji światopoglądowej oraz o reakcje, jakie wywołała ona zarówno w kręgach rządzących, jak i w środowisku artystycznym. Przedstawiony epizod z biografii Siekierskiej zostanie ukazany jako jeden z przykładów sprzeciwu kobiet-komunistek – należących do elity władzy – wobec działań partii w realiach poststalinowskiej odwilży.

BIOGRAMY UCZESTNIKÓW

Judit Acsády – doktor socjologii, starszy pracownik naukowy w Instytucie Socjologii Centrum Nauk Społecznych ELTE. Jej główne obszary badań obejmują: relacje między płciami po okresach transformacji i w socjalizmie państwowym, społeczną konstrukcję opieki, historię ruchów feministycznych na Węgrzech, jak również organizacje kobiece.

Arkadiusz Adamczyk – profesor zwyczajny w Uniwersytecie Jana Kochanowskiego w Kielcach, dyrektor Instytutu Stosunków Międzynarodowych i Polityk Publicznych UJK, p.o. Dyrektora Szkoły Doktorskiej Akademii Wymiaru Sprawiedliwości. Specjalista w zakresie środkowoeuropejskiej myśli politycznej. W latach 2010–2015 prezes Instytutu Józefa Piłsudskiego w Warszawie, a także redaktor naczelny roczników „Niepodległość” oraz „Polityka i Bezpieczeństwo”. W latach 2022–2024 redaktor naczelny „Przeglądu Sejmowego” i przewodniczący Komitetu Polityki Naukowej przy Ministrze Nauki. Od 2023 roku prezes Fundacji Instytut im. Wacława Felczaka. Autor, współautor i redaktor ponad 200 publikacji naukowych.

Maria Bauchrowicz-Tocka – doktor nauk humanistycznych w zakresie historii, dziennikarka, autorka książek i artykułów naukowych i popularnonaukowych. Zainteresowania badawcze: historia prasy, historia kobiet i historia regionalna. Członkini Instytutu Studiów Kobięcych.

Nadezhda Beliakoba – pracownik naukowy na Uniwersytecie w Bielefeldzie (Wydział Historii, Filozofii i Teologii). Specjalizuje się w historii religii w XX wieku, ze szczególnym uwzględnieniem historii płci, studiów nad mniejszościami oraz historii religii w kontekście jej złożonych powiązań. Jej badania dotyczą sprawczości kobiet w środowiskach religijnych, co obejmuje kobiecy aktywizm religijny, praktyki wynikające z ról genderowych oraz transnarodowe sieci podmiotów religijnych w okresie zimnej wojny. Jest współautorką dwóch książek wydanych w języku rosyjskim: *Żenszcziny w jewangielskich obszczinach poslewojennogo SSSR. 1940–1980–je gg. Issledowanije i istoczniki* (2015) oraz *Żenszczina w prawosławii. Cerkownoje prawo i rossijskaja praktika* (2011), które zajmują się historią i doświadczeniami życiowymi kobiet w tradycjach religijnych. Jest też współredaktorką dwóch kolejnych publikacji książkowych: *Religious Life in the Late Soviet Union: From Survival to Revival (1960s–1980s)* (Routledge 2023) (z Barbarą Martin) oraz *The Lives of Soviet Secret Agents: Religion and Police Surveillance in the USSR* (Lexington 2025) (z Tatianą Vagramenko).

Marek Białokur – doktor habilitowany nauk humanistycznych, profesor Uniwersytetu Opolskiego, Instytut Historii Uniwersytetu Opolskiego oraz Pracownia Badań nad Podręcznikami Historii w Instytucie Śląskim. Nauczyciel historii w Liceum Ogólnokształcącym nr III im. Marii Skłodowskiej-Curie w Opolu. Jego zainteresowania naukowe to: biografistyka, historia polskiej myśli politycznej XX wieku, dydaktyka historii, historia i symbolika KL Auschwitz-Birkenau. Autor książek: *Myśl społeczno-polityczna Joachima Bartoszewicza* (Toruń 2005); *Społgądając na Południe. Szkice z historii stosunków polsko-czeskich w XX wieku w historiografii i myśli politycznej obozu narodowego* (Opole-Bielsko-Biała 2013); *Poniatowski i inni. Studia o polskiej polityce, dydaktyce i edukacji historycznej XIX i XX wieku*, t. I-II (Opole-Bielsko-Biała 2013–2014, wyd. II 2016); *Gabriel Narutowicz. Biografia* (Opole 2016). Redaktor lub współredaktor 24 książek. Autor 480 artykułów naukowych, popularnonaukowych, recenzji i konspektów zajęć edukacyjnych. Członek Komisji Dydaktyki Historii Polskiej Akademii Nauk oraz Polskiego Towarzystwa Historycznego.

Agata Blaszczyk – doktor nauk humanistycznych, wizytujący wykładowca socjologii na University College London. Zainteresowania badawcze: migracje, przesiedlenia i problematyka płci w powojennej Europie. W maju 2023 roku otrzymała stypendium oraz możliwość odbycia stażu badawczego w Refugee Studies Centre na Uniwersytecie Oksfordzkim. Członek Stowarzyszenia Królewskiego Towarzystwa Historycznego w Wielkiej Brytanii.

Katarzyna Bogdziejewicz – doktor nauk prawnych, absolwentka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, wykładowczyni w Instytucie Prawa Międzynarodowego i Unii Europejskiej w Szkole Prawa Uniwersytetu Michała Romera w Wilnie (MRU), kierowniczką Laboratorium Praw Człowieka MRU. Członkini Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy.

Bogdan Borowik – doktor habilitowany, profesor Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, politolog i medioznawca. Absolwent Wydziału Politologii UMCS oraz Podyplomowych Studiów Dziennikarskich na Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego. Zainteresowania badawcze: komunikowanie polityczne, Federacja Rosyjska w polskich mediach, polityka medialna, systemy medialne.

Szymon Brzeziński – doktor nauk humanistycznych, historyk, hungarysta, starszy archiwista w Wydziale Gromadzenia i Opracowywania Zasobu Archiwalnego Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie. Autor prac z zakresu historii relacji polsko-węgierskich.

Krzysztof Buchowski – profesor doktor habilitowany, pracownik Wydziału Historii Uniwersytetu w Białymstoku. Specjalizuje się w dziejach Litwy i stosunków polsko-litewskich XIX–XX wieku. Wśród monografii jego autorstwa znajdują się m.in. *Panowie i żmogusy. Stosunki polsko-litewskie w międzywojennych karykaturach* (Białystok 2004) oraz *Litwomani i polonizatorzy. Mity, wzajemne postrzeganie i stereotypy w stosunkach polsko-litewskich w pierwszej połowie XX wieku* (Białystok 2006; tłumaczenie na język litewski: Wilno 2012). Współzałożyciel Forum Dialogu Polsko-Litewskiego. Zasiada w Radzie Naukowej Instytutu Wielkiego Księstwa Litewskiego (z siedzibą w Kownie) i Radzie Programowej Instytutu Północnego im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie.

Tomasz Ceran – doktor habilitowany nauk humanistycznych w zakresie historii. Od lipca 2026 roku adiunkt w Zakładzie badań nad nazizmem i okupacją niemiecką w czasie II wojny światowej w Instytucie Pileckiego w Warszawie. W latach 2010–2026 pracownik Delegatury Instytutu Pamięci Narodowej w Bydgoszczy.

Agnieszka Chłosta-Sikorska – doktor habilitowana, profesor Instytutu Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, zastępca sekretarza generalnego Polskiego Towarzystwa Historycznego. Jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół najnowszej historii Polski, powojennych dziejów Krakowa i Nowej Huty, historii społecznej, historii kobiet oraz dydaktyki historii i wiedzy o społeczeństwie. Jest autorką monografii, artykułów naukowych i popularnonaukowych oraz biogramów publikowanych na „Szlaku kobiet Krakowa – Krakowianki”. Pełni liczne funkcje naukowe oraz organizacyjne, współpracując z instytucjami naukowymi w Polsce i za granicą, m.in. w Sekcji Dydaktyki Historii przy Komitecie Nauk Historycznych PAN, Polsko-Czeskim Towarzystwie Naukowym, Towarzystwie Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Radzie Muzeum Krakowa oraz Radzie Muzeum Armii Krajowej.

Jacek Czaputowicz – profesor nauk społecznych, doktor habilitowany na Wydziale Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. W latach 2012–2017 kierownik Zakładu Metodologii Badań Europejskich w Instytucie Europeistyki UW. W latach 2018–2020 minister spraw zagranicznych RP, w 2017 roku dyrektor Akademii Dyplomatycznej MSZ, podsekretarz stanu w MSZ. Zastępca szefa Służby Cywilnej (1998–2006), zastępca przewodniczącego Rady Administracyjnej Europejskiego Instytutu Administracji Publicznej w Maastricht (2004–2010), dyrektor Krajowej Szkoły Administracji Publicznej (2008–2012).

Kinga Czechowska – adiunkt w Ośrodku Badań nad Totalitaryzmami Instytutu Pileckiego. Absolwentka Wydziału Nauk Historycznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, na którym w 2021 roku uzyskała stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii. Uczestniczka seminarium doktorskiego w Muzeum POLIN w ramach programu GEOP poświęconego historii i kulturze Żydów polskich, a także polskich i międzynarodowych konferencji naukowych. Stypendystka m.in. Fundacji z Brzezia Lanckorońskich oraz Polonia Aid Foundation Trust. Autorka kilku książek, w tym m.in. *Pomoc Żydom i ich ratowanie podczas Zagłady na terenie przedwojennego województwa pomorskiego* (Bydgoszcz–Warszawa 2025).

Małgorzata Dajnowicz – profesor tytularna nauk humanistycznych, Instytut Pileckiego i Uniwersytet w Białymstoku. Zatrudniona na Wydziale Historii UwB, gdzie kieruje Katedrą Historii Kultury i Pracownią Historii Kobiet, oraz w Ośrodku Badań nad Totalitaryzmami Instytutu Pileckiego w Warszawie. Prezes i założycielka Instytutu Studiów Kobięcych. Autorka kilku monografii naukowych i ponad 160 artykułów w wydawnictwach krajowych i zagranicznych. Jej zainteresowania naukowe dotyczą historii XIX i XX wieku, historii kobiet, dziejów elit, ze szczególnym uwzględnieniem elit narodowej demokracji, historii regionalnej. Laureatka wielu stypendiów naukowych, m.in. Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej (dwukrotnie) i Fundacji z Brzezia Lanckorońskich. Realizowała wielokrotnie granty naukowe, m.in. Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Narodowego Centrum Nauki, Narodowego Centrum Kultury. Odbýwała staże naukowe i wykłady w wielu ośrodkach zagranicznych (w Niemczech, Wielkiej Brytanii, Włoszech, Holandii, Portugalii, Rosji, Norwegii, Kanadzie). W latach 2018–2023 Podlaska Wojewódzka Konserwator Zabytków. Członek Komisji Ewaluacji Nauki kadencji 2023–2027. Odznaczona Srebrnym Krzyżem Zasługi (2011), Zasłużony dla Kultury Polskiej (2018), Medalem Zasłużony Kulturze Gloria Artis (2023).

Joanna Dufrat – doktor habilitowana, profesor Uniwersytetu Wrocławskiego. Pracuje w Zakładzie Historii Polski i Powszechnej XIX i XX wieku. Specjalizuje się w badaniach nad historią społeczno-polityczną I wojny światowej i dwudziestolecia międzywojennego, ze szczególnym uwzględnieniem politycznej aktywności kobiet i dokonujących się przemian obyczajowych. Jest autorką książek: *Kobiety w kręgu lewicy niepodległościowej. Od Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego do Ochotniczej Legii Kobiet (1908–1918/1919)* (Toruń 2000, 2025); *W służbie obozu marszałka Józefa Piłsudskiego. Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet (1928–1939)* (Kraków 2012); *Oblicza buntu społecznego w II Rzeczypospolitej doby Wielkiego Kryzysu (1930–1935). Uwarunkowania, skala, konsekwencje* (Kraków 2019) [z Piotrem Cichorackim i Januszem Mierzwą].

Mateusz Fałkowski – socjolog, badacz historii i ekspert w zakresie pamięci społecznej oraz relacji polsko-niemieckich. Studiował na Uniwersytecie Warszawskim, Wolnym Uniwersytecie w Berlinie oraz w Max Weber Centre for Advanced Cultural and Social Studies na Uniwersytecie w Erfurcie. W Instytucie Spraw Publicznych w Warszawie kierował Programem Europejskim i rozwijał badania dotyczące wizerunku Polski za granicą, a w ISP PAN i Collegium Civitas współtworzył grupę badawczą poświęconą Solidarności oraz współprowadził cykl wykładów i seminariów na ten temat. Autor publikacji poświęconych m.in. ruchom społecznym i protestowi w PRL, wzajemnym wizerunkom Polaków i Niemców oraz postawom Niemców wobec historii. Od 2019 roku współkieruje Instytutem Pileckiego w Berlinie.

Dorota Gajda-Szczegielniak – doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, Akademia Nauk Stosowanych – Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu. Absolwentka studiów m.in. z dziedziny biologii, WDŻWR, socjoterapii, zarządzania oraz historii i WOS. Dyrektor LO nr V w Opolu oraz wykładowca w ANS – WSZiA w Opolu.

Anastasiya Ilyina – doktor nauk humanistycznych w zakresie socjologii, dyrektorka wykonawcza Białoruskiego Instytutu Historii Publicznej, wykładowczyni Vistula University, dziennikarka i prowadząca program historyczny *Intermarium* (Biełsat), badaczka Europy Wschodniej.

Patrycja Jakóbczyk-Adamczyk – doktor habilitowana, profesor w Instytucie Stosunków Międzynarodowych i Polityk Publicznych Uniwersytetu Jana Kochanowskiego. Autorka około 80 prac poświęconych historii państwa i prawa oraz historii powszechnej ze szczególnym uwzględnieniem historii parlamentaryzmu. Od 2024 redaktor naczelna rocznika „Polityka i Bezpieczeństwo”. W latach 2015–2018 dyrektor Instytutu Badań nad Parlamentaryzmem w Piotrkowie Trybunalskim.

Łukasz Jędrzejski – doktor nauk społecznych w dyscyplinie nauk o polityce i administracji, adiunkt w Katedrze Komunikacji Politycznej na Wydziale Politologii i Dziennikarstwa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Prowadzone badania obejmują następujące zagadnienia: komunikowanie polityczne, komunikowanie międzynarodowe i międzykulturowe, prasa dla kobiet w okresie PRL.

Katarzyna Józwik – historyczka, archiwistka, pracownica Instytutu Pileckiego w Warszawie. Laureatka drugiego miejsca za pracę doktorską poświęconą aktywności politycznej kobiet w II RP w XVII edycji konkursu im. Władysława Pobóg-Malinowskiego na Najlepszy Debiut Historyczny Roku 2026.

Barbara Jundo-Kaliszewska – doktor nauk humanistycznych, historyczka, politolożka i popularyzatorka nauki. Adiunkt w Katedrze Teorii Prawa i Myśli Politycznej Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politologicznych Uniwersytetu Łódzkiego. Jej zainteresowania badawcze obejmują stosunki polsko-litewskie w XX i XXI wieku, prawa mniejszości polskiej na Litwie, politykę historyczną państw bałtyckich, przeciwdziałanie rosyjskiej dezinformacji oraz straty wojenne Wileńszczyzny.

Virginija Jureniene – historyczka i profesor Uniwersytetu Wileńskiego (Wydział w Kownie), specjalizuje się w historii kobiet, ruchach kobiecych oraz badaniach nad równouprawnieniem płci. Jest autorką licznych publikacji poświęconych działalności społecznej i politycznej kobiet na Litwie oraz ich wkładowi w procesy kształtowania się państwa litewskiego.

Bartłomiej Kapica – doktor nauk humanistycznych w zakresie historii (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2015), adiunkt i kierownik Ośrodka Badań nad Totalitaryzmami w Instytucie Pileckiego oraz adiunkt w Instytucie Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. W latach 2016–2018 adiunkt w Instytucie Historii PAN, a także stażysta na Università la Sapienza w Rzymie (2012). Autor monografii naukowej *Władysław Bieńkowski. Biografia polityczna* (2022), nominowanej m.in. do nagrody historycznej tygodnika „Polityka” i nagrody im. Kazimierza Moczarskiego (wersja angielska: *Władysław Bieńkowski – A Biography: The Development Trajectory of Communism in Poland. The Life of Władysław Bienkowski, Communist Leader and Socialist Thinker* Routledge 2025), a także albumu poświęconego Witoldowi Pileckiemu (2026). Zainteresowania naukowe: historia ruchu komunistycznego i socjalistycznego w Europie, historia intelektualna, historia Polski XX wieku.

Tiina Kinnunen – profesor historii na Uniwersytecie w Oulu w Finlandii. Jej zainteresowania badawcze obejmują m. in.: historię europejskich ruchów feministycznych około 1900 roku, kulturową i społeczną historię wojny oraz historię historiografii i pamięci kulturowej.

Oksana Kis – feministyczna historyczka i antropolożka, Przewodnicząca Narodowej Fundacji Badawczej Ukrainy oraz Prezeska Ukraińskiego Stowarzyszenia Badań nad Historią Kobiet. W 2021 roku jej książka *Ukrainky v GULAGu: vyzhyty znachyt peremohty* (Lwów 2017; wydanie drugie poprawione 2020) znalazła się na liście trzydziestu najważniejszych publikacji okresu niepodległości Ukrainy, sporządzonej przez Ukraiński Instytut Książki. Jej angielskie wydanie, *Survival*

as Victory: Ukrainian Women in the Gulag (Harvard Series in Ukrainian Studies, 2021) otrzymało nagrodę Translated Book Prize, przyznaną przez Peterson Literary Fund (2021). Była również redaktorką i współredaktorką kilku tomów poświęconych historii kobiet, a ostatnio *Žinoczi istoriji liderstva w Ukraini* (2025). Jest laureatką wielu nagród naukowych, w tym dwóch stypendiów badawczych Fulbrighta (2003, 2011). Jej obszary specjalizacji obejmują: pozycję kobiet w przedprzemysłowym społeczeństwie ukraińskim, doświadczenia kobiet związane z Hołodomorem z lat 1932–1933, udział kobiet w ukraińskim narodowym ruchu oporu w latach 1940–1950, doświadczenia genderowe ukraińskich więźniarek politycznych w gułagu oraz przemiany genderowe w krajach postkomunistycznych.

Izabella Kopczyńska – doktor nauk humanistycznych, pracownik Oddziałowego Biura Badań Historycznych Instytutu Pamięci Narodowej w Poznaniu. Zajmuje się historią dwudziestolecia międzywojennego i działalnością konspiracyjną w okresie II wojny światowej.

Marcelina Koprowska – historyczka, autorka książki *Życie religijne podczas powstania warszawskiego* (2022). Pod kierunkiem prof. Pawła Skibińskiego przygotowuje rozprawę doktorską na temat życia religijnego w Warszawie w latach 1944–1957.

Krzysztof Kossakowski – absolwent Uniwersytetu w Białymstoku, doktorat obroniony w 2022 roku dotyczył wpływu kobiet na władzę w państwach krzyżowych i Bizancjum w XII wieku. Członek Instytutu Studiów Kobięcych.

Beata Kozaczyńska – doktor nauk humanistycznych, Uniwersytet w Siedlcach. Pracuje jako adiunkt w Instytucie Historii UwS. Zainteresowania badawcze koncentruje m.in. wokół niemieckich wysiedleń na Zamojszczyźnie w czasie II wojny światowej i losów jej mieszkańców (w szczególności dzieci).

Yuliia Kravchenko – pracownik naukowy Centrum Badań nad Historią i Kulturą Żydów Europy Wschodniej przy Narodowym Uniwersytecie „Akademia Kijowsko-Mohylańska”.

Elżbieta Kuzborska-Pacha – doktor habilitowana, prawniczka specjalizująca się w prawie międzynarodowym publicznym i ochronie praw mniejszości narodowych oraz praw kobiet. Autorka ponad 30 publikacji naukowych, w tym monografii *Ochrona prawna mniejszości narodowych w państwach bałtyckich* (Wydawnictwo Sejmowe 2019). Stażystka Senior Minorities Fellow w Biurze

Wysokiego Komisarza ONZ ds. Praw Człowieka w Genewie (2014), doradczynie Specjalnego Sprawozdawcy ONZ ds. Mniejszości (2017–2018), Starsza Doradczynie Prawna Wysokiego Komisarza OBWE ds. Mniejszości Narodowych (od 2018). Urodzona i wychowana na Wileńszczyźnie, absolwentka polskojęzycznych i litewskojęzycznych szkół na Litwie.

Kamila Łabno-Hajduk – doktor nauk humanistycznych, badaczka polskiej emigracji powojennej, adiunkt w Instytucie Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Autorka książki *Zofia Hertz. Życie na miarę „Kultury”* (2023), nominowanej do Nagród Historycznych „Polityki”, Nagrody im. Jerzego Giedroycia oraz Nagrody Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie. Laureatka Nagrody Miasta Krakowa (2021) oraz Nagród Naukowych „Polityki” (2024) w dziedzinie nauk humanistycznych. Stypendystka Fundacji Lanckorońskich (2016, 2025, 2026), Fundacji Naukowej im. Jerzego Pietrkiewicza (2014) oraz Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (2026). Obecnie pracuje nad biografią Anieli Mieczysławskiej z domu Lilpop.

Ewa Maj – profesor nauk humanistycznych, Wydział Politologii i Dziennikarstwa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Jej zainteresowania badawcze obejmują komunikowanie polityczne, myśl polityczną, prasę narodową i dziennikarstwo kobiet.

Ludwika Majewska – doktor nauk humanistycznych w dyscyplinie historia, kustoszka. Absolwentka Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie, Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Uniwersytetu Warszawskiego oraz Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Autorka publikacji naukowych z zakresu historii XX wieku. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się wokół historii kobiet, więziennictwa podczas II wojny światowej, działalności niepodległościowej oraz doświadczeń sytuacji granicznych. W latach 2025–2026 stypendystka programu realizowanego w ramach Krajowego Planu Odbudowy i Zwiększania Odporności (KPO). Członkini International Council of Museums.

Anna Marcinkiewicz-Kaczmarczyk – historyk dziejów najnowszych i wojskowości, absolwentka Uniwersytetu Warszawskiego, doktorat uzyskała na Uniwersytecie Jana Kochanowskiego w Kielcach. Od 2008 roku pracownik Wydziału Badań i Edukacji Archiwalnej AIPN w Warszawie. Autorka m.in. publikacji: *Ochotnicza Legia Kobiet 1918–1922* (Warszawa 2006); *Repatriacja żołnierzy PSZ na Zachodzie w rozmowach TRJN z władzami brytyjskimi (1945–1949)*. Wybór

dokumentów (Warszawa 2013); *Kobiety w obronie Warszawy. Ochotnicza Legia Kobiet (1918–1922) i Wojskowa Służba Kobiet (1939–1945)* (Warszawa 2016), „*Element politycznie wrogi*”. *Sytuacja byłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w Polsce „ludowej” 1945–1956* (Warszawa 2025), pod jej redakcją ukazał się również album *Żołnierze Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w fotografiach por. Wiesława Szpakowicza* (Warszawa 2010).

Adam Miodowski – doktor habilitowany, profesor Uniwersytetu w Białymstoku. Obszary badawcze to historia społeczna, polityczna i wojskowa XIX i XX wieku, ze szczególnym uwzględnieniem historii kobiet oraz badań nad prasą. Geograficznie zainteresowania te koncentrują się na Europie Środkowo-Wschodniej, przede wszystkim Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem Podlasia. Autor, współautor i redaktor ponad dziesięciu monografii oraz kilkudziesięciu artykułów naukowych i edycji źródłowych.

Marcin Mleczak – doktor nauk humanistycznych w dyscyplinie historia, popularyzator nauki i projektant wystaw multimedialnych. Zajmuje się procesami szeroko pojętej modernizacji polityczno-społecznej w XIX i XX wieku. Autor książek *Apostołowie i technokraci. Elity polityczne Hiszpanii frankistowskiej* (Kraków 2022) oraz *Świat dostatku, mroczne wieki. Społeczne skutki kryzysów 1929/2008* (Łódź 2023). Przygotowuje monografię *Demokracja, rewolucja, wojna: dylematy hiszpańskiego socjalizmu 1917–1939*.

Imre Molnár – doktor, węgierski historyk, publicysta i dyplomata, I. radca ds. kultury i prasy Ambasady Węgier w Polsce, autor książek *Zdradzony bohater i Ułaskawiony na śmierć*.

Zdzisława Monika Molnárné Sagun – absolwentka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego i Uniwersytetu Warszawskiego, socjolog i pedagog. Prezes Stowarzyszenia Katolików Polskich na Węgrzech, przewodnicząca Samorządu Polskiego i dyrektor Polskiego Domu Kultury w Budapeszcie. Zaangażowana w działania na rzecz węgierskiej Polonii.

Joanna Nikel – doktor nauk humanistycznych, Instytut Pileckiego. Absolwentka historii i historii sztuki (UWr), podyplomowych studiów z zakresu międzynarodowego rynku sztuki (KA) oraz zarządzania projektami (SGH). Stypendystka DAAD i KAAD. Pobyty badawcze m.in. na Humboldt-Universität Berlin i Technische Universität Dresden. Badaczka historii Niemiec z naciskiem na dzieje totalitaryzmów XX wieku. Autorka publikacji dotyczących historii i dziedzictwa

kulturowego Niemiec, w tym monografii *Kształcenie architektów w Niemczech Wschodnich w latach 1946–1970 na przykładzie Kunsthochschule Berlin Weisensee* (Poznań 2020); *Terror niemiecki w powiecie Mińsk Mazowiecki 1939–1944. Wojna i rozliczenia* (Warszawa 2025). Uczestniczka grantów NCN: „Głuchoniemy (Walddeutsche): przeszłość i teraźniejszość zapomnianych społeczności lokalnych na Pogórzu Karpackim”; NPRH: „Polscy Niemcy 1939–1945. Postawy i sytuacja obywateli polskich narodowości niemieckiej na ziemiach wcielonych do III Rzeszy i w Generalnym Gubernatorstwie”. W Ośrodku Badań nad Totalitaryzmami Instytutu Pileckiego w Warszawie analizuje niemiecką okupację w ujęciu mikrohistorii, a jej badania wpisują się w dyskurs *Täterforschung*, ze szczególnym uwzględnieniem członków niemieckiej administracji cywilnej.

Grzegorz Ostasz – profesor nauk humanistycznych, Politechnika Rzeszowska. Specjalizuje się w badaniach nad historią polityczną i gospodarczą XX wieku, integracją europejską i biografistyką. Wśród jego dorobku publikacyjnego znajdują się monografie: *Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość”. Okręg Rzeszów* (2000); *Pułkownik Kazimierz Iranek-Osmecki. Emisariusz, cichociemny, oficer Komendy Głównej AK* (2007) [wraz z Jerzym Majką]; *Historia AK–WiN w zeznaniach Adama Lazarowicza „Klamry”* (2021) [wraz z Józefem Forystkiem]. W latach 2016–2020 pełnił funkcję prorektora ds. współpracy międzynarodowej Politechniki Rzeszowskiej, a od 2020 do 2024 roku – prorektora ds. studenckich. Oznaczony m.in. Medalem Komisji Edukacji Narodowej (2014), Srebrnym Krzyżem Zasługi (2017) i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (2025).

Patrycja Resel – pracownik Oddziałowego Biura Badań Historycznych Instytutu Pamięci Narodowej w Łodzi. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się na dziejach okupacji niemieckiej w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem działalności organizacji kolaboracyjnych, problematyki kolaboracji oraz polityki germanizacyjnej realizowanej przez III Rzeszę.

Sylwia Rowicka – absolwentka Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej Uniwersytetu Warszawskiego. Wieloletnia pracowniczka Biblioteki Narodowej, związana również z biblioteką Telewizji Polskiej oraz biblioteką naukową Instytutu Pileckiego. Uczestniczyła w realizacji projektów „Mercuriusz” i „Patrimonium” w Bibliotece Narodowej, zdobywając doświadczenie w zakresie zarządzania zasobami bibliotecznymi, ochrony oraz udostępniania dziedzictwa kulturowego.

Joanna Sanecka-Tyczyńska – politolog i historyk, doktor habilitowana, profesor Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Autorka dwóch monografii naukowych: *Państwo obywatelskie i wspólnota polityczna. Studium o myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości* (Lublin 2011) oraz *Racja stanu we współczesnej polskiej myśli politycznej 2001–2015* (Lublin 2018) oraz kilkudziesięciu artykułów naukowych. Zainteresowania badawcze: polska myśl polityczna XXI wieku, konserwatywna i liberalna myśl polityczna w Europie, polityka zagraniczna, bezpieczeństwo państwa, teoria polityki, racja stanu, historia najnowsza.

Grzegorz Sokołowski – doktor habilitowany nauk teologicznych, studiował na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu, Wydziale Nauk Społecznych Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie oraz Papieskim Instytucie Studiów nad Małżeństwem i Rodziną przy Papieskim Uniwersytecie Laterańskim w Rzymie. Założyciel i pierwszy prezes Fundacji Obserwatorium Społeczne we Wrocławiu (2015–2023), Sekretarz Generalny PWT we Wrocławiu (2007–2014), redaktor naczelny Redakcji Wydawnictw PWT (2009–2014), redaktor naczelny miesięcznika „Nowe Życie” (2015–2023). W latach 2014–2024 profesor Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, od 2024 rok pracownik naukowy Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu. W badaniach naukowych podejmuje zagadnienie ewolucji myśli społecznej Kościoła, wykładu katolickiej nauki społecznej w przemiany społeczne, patriotyzmu, socjologii religii, współczesnej historii Kościoła oraz relacji państwo – Kościół, religijności i integracyjnej roli Kościoła na Dolnym Śląsku po II wojnie światowej. Opublikował m. in.: *Chrześcijański polityk* (2021); *Meandry historii wrocławskiej kapituły katedralnej w latach 1951–1956* (2024); *Naród. Ojczyzna. Patriotyzm. Kompendium nauczania Kościoła katolickiego* (Wrocław 2019) [wraz z Piotrem Gołubcowem]; *Ksiądz Józef Majka (1918–1993). Życie i myśl* (Lublin 2019) [wraz ze Stanisławem Felem]; *Autobiografie Bolesława Kominka. Edycja tekstów źródłowych ze zbiorów Fundacji Obserwatorium Społeczne* (wydali i opracowali Edward Gigilewicz, Grzegorz Sokołowski, Wrocław–Lublin 2021); *Wróciła sława twoja, Vratislavia, Wrocławiu! Więzy kardynała Stefana Wyszyńskiego z Dolnym Śląskiem* (Wrocław–Lublin 2023) [wraz ze Stanisławem Wróblewskim].

Justyna Stępień – doktor nauk ekonomicznych, adiunkt w Ośrodku Badań nad Totalitaryzmami w Instytucie Pileckiego w Warszawie. Kierownik Biblioteki Naukowej Instytutu Pileckiego. Jej zainteresowania naukowe to: zarządzanie bibliotekami, użytkownicy bibliotek i ich potrzeby, jakość obsługi użytkowników

instytucji kultury, zarządzanie zasobami ludzkimi, promocja usług. Laureatka nagród, m.in.: Bibliotekarz Roku w woj. mazowieckim (2014 rok), stypendystka kilku wyjazdów Erasmus (Litwa, Czechy, Szwecja, Anglia).

Vitalija Stravinskienė – doktor nauk humanistycznych, starszy pracownik naukowy w Instytucie Historii Litwy w Zakładzie Historii XX wieku. Zakres zainteresowań naukowych: historia Litwy w II połowie XX wieku, a w szczególności historia Wilna oraz Wileńszczyzny. Jest autorką kilku monografii (najnowsze): *Migrujące Wilno 1915–1994*; *Migracja: Rytę ir Pietryčių Lietuva 1944–1989*.

Anna Szwed-Walczak – doktor nauk społecznych w zakresie nauk o polityce, adiunkt w Katedrze Komunikacji Politycznej w Instytucie Nauk o Komunikacji Społecznej i Mediach na Wydziale Politologii i Dziennikarstwa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Absolwentka politologii oraz socjologii. Zainteresowania badawcze: komunikowanie polityczne, publicystyka polityczna, prasa dla kobiet, myśl polityczna. Członkini Zarządu lubelskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych (2025–2028), sekretarz lubelskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych (2013–2025), członkini Polskiego Towarzystwa Komunikacji Społecznej (od 2016 roku).

Anna Szwarc-Zajęc – polsko-włoska badaczka, tłumaczka oraz nauczycielka akademicka i językowa. Członkini zarządu Fundacji Salveminię w Turynie oraz współpracowniczka czasopisma naukowego „Freeebrei”. Stopień doktora nauk humanistycznych uzyskała w 2017 roku na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Jest absolwentką Università di Genova oraz Università degli Studi di Milano. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się wokół zagadnień genologicznych i literatury łągowej, ze szczególnym uwzględnieniem polskich i włoskich kontekstów autobiograficznych. Zajmuje się także historią relacji polsko-włoskich oraz problematyką pamięci i świadectwa. Pełniła funkcję redaktorki naczelnej numeru tematycznego „Conferenze” pt. *Perché la Polonia? Storie e biografie di italiani noti e comuni legati alla terra polacca* (Polska Akademia Nauk w Rzymie), a także redaktorki naczelnej i redaktorki językowej numeru 147 tego czasopisma. Była kuratorką wystawy *La Grande Retata. Settembre 1942*. Publikowała w polskich czasopismach naukowych, m.in. „Literaturoznawstwo”, „Zagłada Żydów. Studia i Materiały”, „Dociekania”, „Miasteczko Poznań”, „Prace Literaturoznawcze” oraz „Kultura i Wychowanie”, a także w tomie poetyckim „Pokłosie”. Jej artykuły ukazywały się również we włoskich periodykach naukowych, m.in. „QOL”, „Conferenze”, „Storia e Memoria” oraz wydawnictwach Istituto Lingue per la Storia della Resistenza e dell’Età

Contemporanea. Jest właścicielką szkoły językowej Lingua e Cultura, gdzie pracuje jako metodyczka i lektorka języka polskiego jako obcego oraz języka włoskiego. Uczy również języka polskiego i historii w Szkole Kultury i Języka Polskiego im. Marii Montessori w Termoli.

Eka Tchkoïdze – uzyskała tytuł licencjata filologii na Uniwersytecie Państwowym im. Iwane Dżawachiszwilego w Tbilisi (1998), a następnie tytuł magistra (2001) i doktora (2006) na Uniwersytecie w Ioanninie w Grecji. Od 2013 roku jest profesorem nadzwyczajnym na Państwowym Uniwersytecie Ilia w Tbilisi.

Krystyna Trembicka – historyczka i politolożka, profesor w Instytucie Nauk o Polityce i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, kierownik Katedry Teorii i Metodologii Nauk o Polityce i Administracji. Specjalizuje się w historii najnowszej, myśli politycznej, systemach politycznych, ruchach i partiach politycznych oraz historii stosunków międzynarodowych i systemów bezpieczeństwa. Autorka licznych monografii i artykułów naukowych poświęconych historii politycznej Polski i Europy XX wieku. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się wokół myśli politycznej, polityki zagranicznej RP, instytucji politycznych, totalitarnych systemów politycznych, transformacji ustrojowo-politycznych w państwach Europy Środkowej i Wschodniej, teorii polityki oraz administracji publicznej.

Jolanta Urbanovič – doktor nauk społecznych, ekspertka w dziedzinie edukacji i administracji publicznej, profesor Uniwersytetu im. Michała Romera w Wilnie. Pełniła funkcję doradcy prezydenta Republiki Litewskiej ds. edukacji, nauki i studiów oraz wiceministra edukacji, nauki i sportu Republiki Litewskiej. Ponadto była wiceprezesem Litewskiego Stowarzyszenia Badań Edukacyjnych. Działalność akademicka obejmuje tematy związane z polityką i administracją edukacyjną, zarządzaniem publicznym i przywództwem. Kierowała i uczestniczyła w różnych międzynarodowych i krajowych badaniach dotyczących reform zarządzania systemem edukacji, autonomii szkół i przywództwa. W swojej karierze zawodowej pracowała jako naukowiec, kierownik programów studiów, a także koordynowała różne inicjatywy akademickie i publiczne. Opublikowała wiele artykułów naukowych z zakresu polityki edukacyjnej, administracji publicznej i przywództwa.

Beata Walęciuk-Dejneka – doktor habilitowana, profesor Uniwersytetu w Siedlcach. Pracownik badawczo-dydaktyczny UwS, literaturoznawczyni, polonistka, lektor języka polskiego jako obcego. Naukowo zajmuje się badaniem literatury

polskiej, głównie tej pisanej przez kobiety (*women studies*), a szczególnie zapomnianymi pisarkami polskimi XIX i XX wieku. Jest kierownikiem merytorycznym i koordynatorką internetowej bazy wiedzy o zapomnianych pisarkach polskich (<https://zapomnianepisarkipolskie.uws.edu.pl>). Zajmuje się także związkami literatury i prawa, wzajemnymi relacjami tych dwóch dyscyplin badawczych. Opublikowała pięć monografii autorskich oraz 18 monografii wieloautorskich (pod redakcją), ponad 140 artykułów naukowych.

Mateusz Werner – doktor nauk humanistycznych, filozof kultury, eseista, filmoznawca. Adiunkt i wykładowca Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. W latach 2021–2024 redaktor naczelny miesięcznika „Twórczość”. Autor książki *Wobec nihilizmu. Gombrowicz, Witkacy* (Warszawa 2009). Redaktor m.in. książek: *Pier Paolo Pasolini: Po ludobójstwie. Eseje o języku, polityce i kinie* (Biblioteka Kwartalnika Kronos, Warszawa 2012), *What Kieslowski Tells Us Today?* (IAM, Jerusalem 2008), *Polish Cinema Now! Focus on Contemporary Polish Cinema* (John Libbey Publishing/IAM, Londyn–Warszawa, 2010).

Agnieszka Witkowska-Krych – absolwentka kulturoznawstwa i hebraistyki na Uniwersytecie Warszawskim oraz socjologii w Collegium Civitas, doktor wiedzy o kulturze, przez lata pracowniczka Muzeum Warszawy, obecnie adiunkt w Instytucie Pileckiego. Autorka książek *Mniej strachu. Ostatnie chwile z Januszem Korczakiem, uhonorowanej Nagrodą KLIO*, oraz *Dziecko wobec Zagłady. Instytucjonalna opieka nad sierotami w getcie warszawskim*, nagrodzonej m.in. Nagrodą KLIO, Nagrodą Pileckiego oraz w Konkursie im. prof. Elżbiety Tarkowskiej, a także nominowanej do Nagrody im. Kazimierza Moczarskiego.

Grzegorz Zackiewicz – doktor habilitowany, profesor Uniwersytetu w Białymstoku, kierownik Zakładu Studiów Wschodnich na Wydziale Historii UwB. Zainteresowania badawcze: historia polityczna i historia idei pierwszej połowy XX wieku, a zwłaszcza: relacje polsko-rosyjskie i polsko-sowieckie, losy Polaków na Wschodzie, antyliberalne koncepcje w myśli politycznej oraz funkcjonowanie ruchów społecznych i politycznych na ziemiach polskich.

Justyna Zajko-Czochańska – doktor nauk humanistycznych w zakresie historii, absolwentka prawa oraz stosunków międzynarodowych Uniwersytetu w Białymstoku. Adiunkt w Katedrze Historii Kultury (w Pracowni Historii Kobiet) Wydziału Historii UwB. Zainteresowania badawcze to historia kobiet oraz społeczności wiejskiej, a także prasa dla kobiet okresu Polski Ludowej.

Karolina Żurawska – doktorantka w Szkole Doktorskiej Uniwersytetu w Białymstoku (dyscyplina historia), członkini Instytutu Studiów Kobietych w Białymstoku, sekretarz redakcji „Czasopisma Naukowego Instytutu Studiów Kobietych”. Jej zainteresowania badawcze obejmują historię Polski Ludowej, szczególnie historię kobiet.

Organizatorki:

Prof. Małgorzata Dajnowicz

Dr Joanna Nickel

Ośrodek Badań nad Totalitaryzmami

**Komitet naukowy: prof. Małgorzata Dajnowicz,
dr hab. Tomasz Chinciński, prof. IP, dr Joanna Nickel,
dr Agnieszka Witkowska-Krych, dr hab. Adam Miodowski,
mgr Karolina Żurawska**

**Komitet organizacyjny: prof. Małgorzata Dajnowicz –
koordynatorka projektu, dr Joanna Nickel – sekretarz
konferencji, Ewa Serafin-Prusator, Grzegorz Olczak,
Paulina Kotowska, Lukrecja Jaszewska, Karolina
Niezgodzka, Agata Słomianowska**

**Tłumaczenia: Aleksandra Arumińska, Ian Stephenson,
Maciej Zakrzewski**

Redakcja i korekta: Edyta Kunowska, Marta Wilińska

**Oprawa graficzna: Małgorzata Frąckiewicz, Damian
Makowski**

**Zdjęcie wykonane podczas „marszu głodowego” kobiet
w Łodzi w 1981 roku**

**Źródło: zbiory Europejskiego Centrum Solidarności,
fot. Jerzy Kośnik**

Augustów 2026

**Opozycyjne formy
zaangażowania
kobiet
w systemach
autorytarnych
i totalitarnych
XX wieku**

Polska na
europejskim tle
porównawczym
(1919–1989)

**Międzynarodowa
konferencja
naukowa**

AUGUSTÓW

**8–10
VII**

i Instytut
Pileckiego

